

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่องการศึกษาการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูด ของนักเรียนประถมศึกษา ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการศึกษาประถมศึกษาจังหวัดสมุทรปราการ ผลการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แบ่งออกเป็น 4 หัวข้อ ดังนี้

1. ศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษา
2. การตอบสนองงานศิลปะโดยการพูด
3. การพูดและการใช้ภาษาของนักเรียนประถมศึกษา
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษา

การเรียนการสอนศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษาตามหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533) ได้ให้ความสำคัญต่อศิลปศึกษาพอสมควร สรุปได้ดังนี้

ศิลปศึกษามีความสำคัญต่อการพัฒนาอารมณ์ของเด็ก การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้เด็กอย่างถูกต้องจะช่วยพัฒนาความรู้สึกต่างๆของเด็กได้เป็นอย่างดี การมองเห็นความสวยงามต่าง ๆ เริ่มด้วยการสังเกตธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวเด็กเป็นอันดับแรก ฝึกให้เด็กเกิดความรู้สึกจากการสังเกตสิ่งอื่น ๆ ฝึกให้เด็กเปรียบเทียบด้วยการสังเกตธรรมชาติที่มีลักษณะตรงกันข้าม ให้ออกความรู้สึกที่เกิดขึ้น แล้วนำความรู้สึกต่าง ๆ ที่ได้รับถ่ายทอดออกมาในรูปแบบต่าง ๆ ถ้าเด็กได้สัมผัสกับสิ่งที่สวยงาม สะอาด เรียบร้อย เด็กก็จะเกิดความชื่นชมในสิ่งที่พบเห็น และสามารถแสดงความรู้สึกต่าง ๆ ด้วยการรับรู้ในความงาม (กรมวิชาการ, 2533 : 35-36)

ศิลปศึกษา หมายถึง วิชาที่มุ่งส่งเสริมประสบการณ์หลาย ๆ ด้านของเด็ก เป็นวิชาที่ส่งเสริมการกระทำกิจกรรมศิลปศึกษาประเภทต่าง ๆ ตามวุฒิภาวะ ความสนใจ ความต้องการ ตลอดจนประสบการณ์ของเด็ก เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม

สติปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ สามารถปรับตัวและสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข
เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ

คุณค่าและความสำคัญของศิลปศึกษา

ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางว่า ศิลปะของนักเรียนนั้นเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ใหญ่
เข้าใจความรู้สึกนึกคิด และความต้องการของเด็ก ศิลปะศึกษาจึงเป็นเสมือนสื่อหรือเป็นตัวแทน
ความรู้สึกนึกคิดของเด็กโดยตรง ซึ่งประเทิน มหาพันธ์ (2531:29) กล่าวว่า ศิลปะศึกษาสำหรับ
นักเรียนในชั้นประถมศึกษา หาใช่ศิลปะบริสุทธิ์ที่เรี้นกันได้แต่เฉพาะผู้มีความสามารถทางศิลปะ
เท่านั้นหากเป็นศิลปะที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาซึ่งจำเป็นที่ทุกคนต้องเรียน จุดประสงค์ที่สำคัญ
ก็คือ เพื่อส่งเสริมความงอกงามในตัวนักเรียนได้เช่นเดียวกับวิชาอื่น ๆ

กระทรวงศึกษาธิการ ในฐานะเป็นสถาบันหลักในการวางนโยบายเกี่ยวข้องกับการจัด
การศึกษาของชาติได้เล็งเห็นคุณค่าและความสำคัญของวิชาศิลปศึกษา จึงวางแผนพัฒนาการสอน
อันจะทำให้เด็กไทยเป็นผู้มีลักษณะนิสัยที่ดีงาม และเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2529
: 42) การสอนศิลปะจึงควรมุ่งส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของนักเรียนเพื่อพัฒนานักเรียน
ให้เจริญเติบโตไปพร้อม ๆ กันทุก ๆ ด้าน ดังที่ ประเทิน มหาพันธ์ (2531 : 29-30) กล่าวว่า
ขอบข่ายของวิชาศิลปศึกษาในชั้นประถมศึกษาต้องกว้างขวาง ทั้งนี้เพื่อให้ประสบการณ์ซึ่งมี
ความหมายแก่นักเรียนเป็นไปโดยสมบูรณ์ เพราะนักเรียนแต่ละคนไม่เหมือนกัน ด้วยเหตุนี้ครูจึง
ต้องเข้าใจนักเรียน โดยทราบถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลเป็นอย่างดี ซึ่งวิชาศิลปศึกษามีคุณค่า
แก่ผู้เรียนดังนี้

1. ศิลปะสนองความต้องการของมนุษย์ทางด้านสัมฤทธิผลและทางด้านอารมณ์ มนุษย์
ต้องการความรัก ความนับถือ ความสำเร็จ ต้องการความอบอุ่น และการยอมรับนับถือ
ว่าเป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะ
2. ศิลปะศึกษาเป็นวิชาที่ช่วยให้ผู้เรียน ได้ใช้ความคิดริเริ่ม ความคิดสร้างสรรค์
ถ่ายทอดความรู้สึกของตนออกมาในผลงานทางศิลปะ เช่นเดียวกับภาษาที่มนุษย์ใช้เป็นเครื่องแสดง
ความรู้สึกทางหนึ่ง
3. ศิลปะช่วยให้มีความคิดมีความรอบคอบ รู้จักรับผิดชอบ สามารถแก้ไขปัญหาด่าง ๆ
ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

4. วิชาศิลปะสามารถนำไปสอนให้เกี่ยวข้องกับวิชาอื่น ๆ ได้อย่างดี ฉะนั้นจึงช่วยให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียนวิชาอื่น ๆ ด้วย

5. การทำกิจกรรมทางศิลปะ หากส่งเสริมให้ถูกต้อง จะช่วยให้ผู้เรียนมีจิตใจเป็นนักประชาธิปไตย

6. ศิลปะช่วยสร้างทักษะที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน เช่น การประดิษฐ์ของใช้ การตกแต่งบ้าน การซ่อมแซมวัสดุต่าง ๆ เหล่านี้ ต้องอาศัยวิชาศิลปะทั้งสิ้น

7. ศิลปะ เป็นวิชาที่ช่วยให้การศึกษาได้ผลสัมฤทธิ์ความมุ่งหมาย

นอกจากคุณค่าของศิลปศึกษาดังที่กล่าวมาแล้ว วิรุณ ตั้งเจริญ (2532 : 202 - 203) กล่าวว่า การเรียนการสอนศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษา ยังมุ่งพัฒนาคุณภาวะ 3 ด้านของเด็ก ดังนี้

1. คุณภาวะทางทัศนคติ ศิลปศึกษามุ่งพัฒนาให้เด็กมีความรักศิลปะ สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ เห็นคุณค่าบทบาททางศิลปะในชีวิตและสังคม เห็นคุณค่าวัฒนธรรมและความดีงาม เห็นคุณค่าของอดีต ปัจจุบันและอนาคต

2. คุณภาวะทางการรู้คิด ศิลปศึกษามุ่งพัฒนาให้เด็กมีความรู้ ความเข้าใจในศิลปะ ประวัติศาสตร์ศิลป์ ทั้งของตนเองและสังคมคุณภาพทั้งของไทยและสากล ศิลปะที่สัมพันธ์กับมนุษยสังคม และระบบเศรษฐกิจ

3. คุณภาวะทางการแสดงออก ศิลปศึกษามุ่งพัฒนาให้ทำงานศิลปะ พัฒนาการทำงานอดิเรก ใช้ศิลปะช่วยเหลือวิชาอื่น เพื่อชีวิตประจำวัน พื้นฐานการศึกษาต่อ หรือวิชาชีพในอนาคต

ศิลปศึกษา เป็นวิชาที่เปิดโอกาสให้เด็กได้พัฒนาศักยภาพด้านความคิดสร้างสรรค์ของเด็กแต่ละคนโดยตรง และกิจกรรมศิลปะช่วยให้เด็กกล้าแสดงออก เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะนำมาใช้เพื่อพัฒนานิสัยและการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ของเด็กให้มากขึ้น (Rueschhoff and Swatz, 1969:5) นอกจากนั้น โอลเวินเฟลด์ (1957 : 53-64) ยังได้กล่าวว่า ศิลปศึกษาควรเน้นการส่งเสริมพัฒนาการ 7 ประการ คือ พัฒนาการทางอารมณ์ พัฒนาการทางสติปัญญา พัฒนาการทางร่างกาย พัฒนาการทางการรับรู้ พัฒนาการทางสังคม พัฒนาการทางสุนทรียภาพ และพัฒนาการทางสร้างสรรค์ ซึ่งการส่งเสริมพัฒนาการดังกล่าว ชัยณรงค์ เจริญพานิชกุล (2533 : 5) สรุปว่า การพัฒนาผู้เรียนด้วยการสอนศิลปศึกษามีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมกระบวนการ 3 ประการ คือ

1. ความคิดสร้างสรรค์ มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาจินตนาการ ความคิดริเริ่ม สติปัญญา
2. การแสดงออก มีเป้าหมายทางด้านการถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก ซึ่งเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ส่วนตัว ภูมิหลัง อุปนิสัย การแสดงออกนี้เป็นการบำบัดทางจิตใจตามหลักการทางจิตวิทยา ช่วยผ่อนคลายความเครียด

3. การรับรู้เกี่ยวกับความงาม มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาจิตใจ รสนิยม รู้จักชื่นชมความงาม มีความเกี่ยวข้องกับทัศนคติ การรู้จักวิพากษ์วิจารณ์ มีความคิดที่ละเอียดลึกซึ้ง

การเรียนการสอนศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษาแทนที่จะเน้นทั้ง 3 ส่วนไปพร้อมกัน กลับให้ความสำคัญกับความคิดสร้างสรรค์ และการแสดงออกมาก (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2532 : 13) ส่วนการพัฒนาเพื่อการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ ซึ่งมีความสำคัญต่อพฤติกรรมของนักเรียนในอนาคต ช่วยพัฒนารสนิยมและความชื่นชมที่รอบตัว กลับไม่ค่อยได้รับการส่งเสริมอย่างจริงจัง กิจกรรมศิลปศึกษาไม่ควรเน้นการผลิตผลงานทางศิลปะเท่านั้น แต่ควรส่งเสริมหรือพัฒนาความชื่นชมศิลปะ การเรียนรู้คุณค่า และให้รู้จักชมศิลปะเป็นคำชม (Huwitz, and Madeja 1977 : 1-2)

แมททิลและมาแซน (Mattil and Marzzan, 1981) กล่าวว่า ความชื่นชมศิลปะ นับว่าเป็นส่วนสำคัญในการศึกษาของเด็ก และควรจะได้รับการส่งเสริมการสอนอย่างต่อเนื่อง การที่เด็กได้เรียนรู้จากการมอง การแยกแยะ การบรรยายในสิ่งที่เห็น และการได้รู้จักศิลปะว่ามีความสำคัญต่อเราอย่างไร เหล่านี้ทำให้เด็กได้มีความใกล้ชิดศิลปะ เพื่อที่เด็กจะได้สัมผัสความ อิ่มเอมใจ ความชื่นชมศิลปะมีประโยชน์ และมีผลในทางปฏิบัติต่อการศึกษโดยตรงเป็นการยกระดับขั้นสู่ทักษะหลายด้าน เช่น ทักษะทางการพูด ทักษะการสื่อสารความรู้สึกในงานศิลปะและการเรียนรู้คุณค่าความงามนอกจากนั้นยังเป็นการส่งเสริมเด็กให้พัฒนาความคิดสร้างสรรค์อีกด้วย

จากที่ณะดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ศิลปศึกษาเปรียบเสมือนเครื่องมือที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็ก ทำให้เด็กได้ผ่อนคลาย ได้แสดงออกอย่างอิสระ ตามความแตกต่างของแต่ละบุคคล ซึ่งจะทำให้เด็กมีความเชื่อมั่นในความแตกต่างของตนเอง เป็นการช่วยพัฒนานิสัย และแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ของเด็กให้มากขึ้น

ศิลปศึกษาเป็นวิชาที่ช่วยสร้างสมคุณค่าต่อบุคลิกภาพ อันมีผลต่อสุนทรียภาพแห่งมนุษย์ และความเหมาะสมในสังคม และวิชาศิลปศึกษามีจุดหมายปลายทางแตกต่างจากวิชาอื่น ๆ ซึ่งวิชาอื่น ๆ ในโรงเรียนจะเน้นถึง การคำนวณ ความจำ ความเข้าใจ ฯลฯ แต่วิชาศิลปศึกษามีรูปแบบวิชาที่จะเน้นการสะสมอย่างค่อยเป็นค่อยไปในสุนทรียภาพ ศิลปศึกษาไม่ใช่วิชาที่จะต้องจำ

มาเอาคะแนน หรือมีเนื้อหาที่จะแสดงออกถึงผลสำเร็จในทันทีทันใด เหมือนกับรูปแบบของวิชาอื่น ๆ ในโรงเรียน แต่จะต้องเข้าใจตรงนี้ให้ได้ว่า การให้กิจกรรมทางศิลปศึกษาเป็นการสร้างคุณค่าให้เกิดบุคลิกภาพที่คึกคัก (อาร์ สุกฤษณ์ และวิรุณ ตั้งเจริญ, 2528) ซึ่งหลักการเกี่ยวกับการให้การศึกษาด้านศิลปะกับเด็กนั้น เป็นการมุ่งเน้นการเสริมสร้างศิลปะนิสัยให้กับผู้เรียน การจัดประสบการณ์เกี่ยวกับการเรียนต้องเหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียน และได้มุ่งหวังจะให้การจัดกระบวนการเรียนการสอนที่จะพัฒนาผู้เรียนเป็นศิลปิน แต่เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้มีประสบการณ์ทางศิลปะ มีความคิดที่ดีต่อศิลปะ กิจกรรมทางศิลปะจึงมุ่งเน้นหนักไปทางหวังผลกระตือรือร้นต่อการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นบุคคลที่มีคุณค่าแก่สังคมต่อไป (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2529 : 40-41)

ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่าศิลปศึกษาเป็นวิชาที่มีความสำคัญวิชาหนึ่งสำหรับนักเรียนในระดับประถมศึกษา เป็นวิชาที่ตอบสนองความต้องการของเด็กแทบทุกด้าน ช่วยให้ได้ใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์สร้างศิลปะนิสัย กล่อมเกลาจิตใจเด็กให้เป็นพลเมืองดีในสังคม มีความซื่อสัตย์และเห็นคุณค่าของความงาม ช่วยให้เกิดมีพัฒนาการด้านต่าง ๆ อย่างเหมาะสม อีกทั้งช่วยให้นักเรียนประสบความสำเร็จในการเรียนวิชาอื่น ๆ อีกด้วย

จุดมุ่งหมายของศิลปศึกษา

หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) กรมวิชาการ, 2535) ได้บรรจุวิชาศิลปศึกษาอยู่ในกลุ่มวิชาสร้างเสริมลักษณะนิสัย ซึ่งเป็นกลุ่มที่ว่าด้วยกิจกรรมที่สร้างเสริมนิสัย ค่านิยม เจตคติ และพฤติกรรมเพื่อนำไปสู่การมีบุคลิกภาพที่ดี โดยมีวัตถุประสงค์ให้ศิลปศึกษาเป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาชีวิต สังคม และสร้างเสริมลักษณะนิสัยที่ดีงามให้แก่เด็กในด้านต่าง ๆ ดังนี้คือ

1. ให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
2. ให้สนใจและแสดงออกตามความถนัดและความสามารถของตน
3. ให้มีจิตสำนึกในคุณค่าและประโยชน์ของศิลปะ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม
4. ให้มีความสนุกสนานเพลิดเพลิน และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้
5. ให้รู้จักนำเอาศิลปะมาประยุกต์ให้เกิดคุณค่าและมีรสนิยมที่ดี

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2529) กล่าวว่า วิชาศิลปศึกษามีหลักการที่เกี่ยวกับการให้การศึกษา ด้านศิลปะแก่เด็ก โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญดังนี้คือ

1. เพื่อพัฒนาศิลปินนิสัยให้กับผู้เรียน ให้เป็นผู้มีบุคลิกภาพ และอารมณ์ที่ประณีตละเอียดอ่อน มีความรู้คู่กับความดีงาม โดยผ่านกระบวนการเรียนการสอนทางศิลปะ

2. เพื่อความตระหนักรู้เกี่ยวกับงานทัศนศิลป์ เป็นการพัฒนาผู้เรียนในการรับรู้งานทัศนศิลป์ว่าเป็นงานศิลปะที่สื่อความคิด ความรู้สึกสัมผัสได้ด้วยตา เกิดความชื่นชมและความพอใจในศิลปะนั้น

3. การฝึกฝนทางศิลปะ ในด้านความรู้ ทักษะการใช้วัสดุเพื่อการสำรวจ การทดลอง การแก้ปัญหา การใช้เทคนิคต่าง ๆ สร้างสรรค์และแสดงออกในทางศิลปะที่เหมาะสม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความชื่นชม มีค่านิยมและทัศนคติที่ดีต่อศิลปะ

4. เพื่อตอบสนองความรู้สึกลึกซึ้งทางด้านคุณค่าและความงามที่มีอยู่ในแต่ละบุคคล ให้มีโอกาสนำไปใช้ในทิศทางที่พึงประสงค์

5. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ในทางสร้างสรรค์

6. เพื่อพัฒนาการสื่อความหมายทางศิลปวัฒนธรรมที่ดีในแต่ละบุคคล พัฒนาผู้เรียนให้มีศิลปินนิสัย ได้แก่ การมีบุคลิกภาพที่ดี มีจิตใจละเอียดอ่อน ประณีต มีสุนทรียะ สามารถติดต่อสื่อสาร รู้จักแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ การดำรงชีวิตที่เรียบง่ายและมีเป้าหมายที่สร้างสรรค์ การจัดประสบการณ์ทางศิลปะวัฒนธรรมให้กับผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น เพราะเป็นสิ่งที่มีความหมายแก่ผู้เรียนในด้านการรับรู้ สัมผัสความงาม ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และเป็นเป้าหมายสูงสุดของการจัดการศึกษาศิลปะ

จากวัตถุประสงค์ดังกล่าวข้างต้น ศิลปศึกษาจึงเป็นวิชาที่มุ่งให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาในด้านความคิดสร้างสรรค์การรู้คุณค่าของงานศิลปะ การรักความสะอาด รักความสวยงาม มีบุคลิกภาพและรสนิยมที่ดี ตลอดจนการรักษาศิลปวัฒนธรรมให้คงอยู่ นอกจากนั้น วิรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์ (2521) ได้กล่าวว่า ศิลปศึกษาเป็นวิชาที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาบุคคลให้มีวินัยในการทำงานมีนิสัยในเชิงศิลปะ รู้จักความเหมาะสมในด้านต่าง ๆ เช่น การออกแบบ การลงทุน และการดำรงชีวิตเป็นผลก่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาท้องถิ่น การสงวนทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนการรู้จักอนุรักษ์เสริมสร้างมรดกทางวัฒนธรรมของชาติให้มั่นคงก้าวหน้าสืบต่อไปด้วย

การฝึกปฏิบัติทางศิลปศึกษาตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรนั้น กระทรวงศึกษาธิการได้จัดกระบวนการเรียนการสอนให้เป็นรูปแบบต่าง ๆ ให้เลือกนำไปให้เด็กได้แสวงหาประสบการณ์ด้วยการให้วาดภาพ ระบายสี ปั้น แกะสลัก พิมพ์ภาพ สร้างสรรค์ด้วยวัสดุต่าง ๆ การเรียนรู้

คุณค่าทางศิลปะ กระบวนการเรียนสอนนั้นได้ใช้ในลักษณะให้เด็กได้ฝึกกระบวนการคิดด้วยการศึกษา สังเกต ค้นคว้า วิเคราะห์ สืบค้น เปรียบเทียบ ทดลอง แก้ปัญหา โดยการนำเทคนิคต่างๆ มาสร้างสรรค์และแสดงออกทางศิลปะ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2532)

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ศิลปศึกษามีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาลักษณะนิสัยให้ดีพร้อมในทุก ๆ ด้าน เพื่อให้เด็กมีความเจริญงอกงามในทางสร้างสรรค์อย่างสูงสุด เพื่อให้สามารถดำรงตนเป็นพลเมืองดีของชาติ โดยผ่านกระบวนการเรียนการสอน การฝึกปฏิบัติในรูปแบบต่าง ๆ ทางศิลปศึกษา และเพื่อให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายของศิลปศึกษาดังกล่าวข้างต้น วิรุณ ตั้งเจริญ (2532 : 212) กล่าวว่า วิชาศิลปศึกษามีแกนสำคัญที่ควรส่งเสริมให้ผู้เรียนทุกระดับ 4 แกน เท่า ๆ กัน คือ

1. สุนทรียศาสตร์ ให้ผู้เรียนเข้าใจคุณค่าของความงามที่เป็นวัตถุนิสัยและจิตนิสัยในแง่มุมแตกต่างกันออกไป เพื่อเห็นความหลากหลายของคุณค่าทางสุนทรียะ

2. ศิลปวิจารณ์ การฝึกให้เด็กรู้จักวิจารณ์งานของตนเอง หรืองานของผู้อื่น จะทำให้เด็กมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความคิดอิสระที่จะคิด ทำให้กระบวนการทางความคิดสร้างสรรค์พัฒนาสูงขึ้น

3. ประวัติศาสตร์ศิลป์ การให้โอกาสนักเรียนค้นคว้าอภิปรายถึงรูปแบบศิลปะความคิดของศิลปิน เป็นต้น สามารถส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนได้

4. ศิลปะปฏิบัติ หรือการผลิตศิลปกรรม เป็นการให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติสร้างสรรค์ผลงานศิลปะหลาย ๆ ประเภท

จากจุดมุ่งหมายที่เกี่ยวกับศิลปศึกษาดังกล่าว ทำให้เราได้ทราบว่ ศิลปศึกษามุ่งส่งเสริมพัฒนาด้านต่าง ๆ ของเด็ก เพื่อพัฒนาเด็กให้เจริญเติบโตไปพร้อม ๆ กันทุกด้าน ดังนั้นจึงควรส่งเสริมให้เด็กได้มีโอกาสพัฒนาสิ่งที่อยู่ในตัวอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

พัฒนาการทางศิลปะของเด็ก

การจัดการเรียนการสอนศิลปะให้เกิดประสิทธิภาพ นอกจากครูจะต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์ของหลักสูตรแล้ว ครูจะต้องเข้าใจพัฒนาการทางศิลปะของเด็กวัยนี้ด้วย ซึ่งจะช่วยให้ครูทราบถึงมูลเหตุของการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในห้องเรียนแล้ว นอกจากนั้นพัฒนาการยังช่วยให้เลือกกิจกรรมการสอนได้สอดคล้องกับวัยของเด็กด้วย (สุชาติ สุทธิ, 2531) ซึ่ง

พัฒนาการทางศิลปะของเด็กนั้น วิรุณ ตั้งเจริญ (2526) ได้แยกพิจารณาอย่างกว้าง ๆ ในด้านต่าง ๆ ดังนี้ คือ

1. พัฒนาการทางด้านอารมณ์

ในการทำงานศิลปะ เด็กจะได้แสดงออกอย่างเปิดเผยและสนุกสนาน เพราะได้ถ่ายทอดประสบการณ์ ได้แสดงความสามารถและได้เห็นผลสำเร็จจากการแสดงออกของตน ความเปิดเผยสนุกสนานและความภาคภูมิใจจะช่วยพัฒนาอารมณ์ของเด็กได้อย่างดีเยี่ยม รวมทั้งความสนใจ ความกระตือรือร้น และความตั้งใจอย่างแน่วแน่ในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเท่ากับเป็นการพัฒนาความเชื่อมั่นและความมั่นคงทางอารมณ์ในการทำงานนั่นเอง แต่ทั้งนี้และทั้งนั้น การพัฒนาการทางด้านอารมณ์โดยใช้ศิลปะเป็นสื่อ นักเรียนต้องฝึกฝนปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง

เด็กที่ได้รับเสริมสภาพทางอารมณ์ด้านการแสดงออกย่อมช่วยสร้างความรู้สึกลดอคติและความรู้สึกมั่นใจที่จะเผชิญปัญหาซึ่งมาพร้อมกับประสบการณ์ เด็กจะมีความพร้อมในการเผชิญกับสิ่งแปลกใหม่ และเกิดความรู้สึกว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดาในการที่จะพาตัวเองเข้าไปสู่สิ่งต่าง ๆ หรือปัญหาต่าง ๆ อารมณ์ที่มั่นคงของคนเราก็คือ การรู้จักยึดหยุ่นและแยกแยะประสบการณ์ด้วยความมั่นใจ

2. พัฒนาการทางด้านสติปัญญา

การที่เด็กแสดงออกทางศิลปะในแต่ละวัยหรือแต่ละคนแตกต่างกัน ย่อมแสดงถึงความแตกต่างทางด้านสติปัญญาด້วย ข้อแตกต่างนั้นอาจจะปรากฏในแง่ของรายละเอียด การแสดงรูปทรง การออกแบบ การระบายสี หรือการจินตนาการ ซึ่งข้อแตกต่างหรือพัฒนาการทางด้านสติปัญญาที่ปรากฏให้เห็นได้เช่นนี้ สามารถพิจารณาได้จากความแตกต่างของวัย บุคคล หรือในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งในแต่ละเวลาที่เด็กอาจจะมีการชะงักงันในการพัฒนารูปแบบศิลปะ ก็อาจจะเป็นสิ่งชี้ถึงการชะงักงันทางพัฒนาการด้านใดด้านหนึ่งหรือหลายด้านด้วย

การพัฒนาสติปัญญาที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ เราจะพบว่ากระบวนการทำงานศิลปะนั้น จะเริ่มจากการวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งเป็นประสบการณ์ บูรณาการประสบการณ์ ความคิดและจินตนาการเข้าด้วยกัน แล้วจึงสังเคราะห์ เส้น รูปทรง สี ในขั้นสุดท้าย เป็นกระบวนการเรียนรู้ด้านหนึ่งที่เหมาะสมกับวัยเด็กเป็นอย่างมาก เป็นการช่วยพัฒนาการทางด้านการเรียนรู้หรือพัฒนาการทางสติปัญญาโดยตรง หรืออาจจะกล่าวได้ว่า การปฏิบัติกิจกรรมทางศิลปะ เป็นการสะสมพลังทางสติปัญญาให้มีสมรรถภาพ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพต่อไป

3. พัฒนาการทางด้านร่างกาย

ศิลปะมีผลต่อพัฒนาการทางด้านร่างกาย เป็นการพัฒนาทั้ง 2 ด้าน คือ พัฒนาการทางด้านร่างกายในแง่การเคลื่อนไหว การเติบโต การออกกำลังกาย แขน ขา และพัฒนาการทางภาษาในแง่การสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างการใช้มือให้สัมพันธ์กับตาและความคิด รวมทั้งโสตประสาทอื่น ๆ

พัฒนาการทางด้านร่างกายที่เกี่ยวกับการออกกำลังกายนั้น จะเกี่ยวข้องกับ การเคลื่อนไหว หรือการออกกำลังกายทั้งสิ้น กิจกรรมศิลปะในวัยเด็กเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวร่างกายอย่างอิสระ เช่น เขียนภาพละเลง เขียนภาพผนัง ปั้นดินหรือดินน้ำมัน ฉีกกระดาษปะติด เป็นต้น นอกจากนั้น ในทางการเขียนภาพก็นิยมใช้พื้นภาพขนาดใหญ่ เช่น กระดาษวาดเขียนแผ่นใหญ่ รวมทั้งพื้นดิน พื้นทราย พื้นคอนกรีตด้วยก็ได้ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ เช่น พู่กันหรือสีที่ใช้เขียนก็ควรมีขนาดใหญ่หยิบจับได้นั่นคือ

ทางด้านความสัมพันธ์ทางร่างกายจะพบว่า เด็กเล็กจะควบคุมการทำงานของมือได้ไม่ดีนัก ไม่ว่าจะเป็นการหยิบจับสิ่งของ การเขียนหนังสือ หรือการเขียนภาพ การทำกิจกรรมต่าง ๆ ยังไม่คล่องตัว การทำกิจกรรมศิลปะที่ต้องจับวัสดุอุปกรณ์ ปั้น ชีด เขียน ฉีกตัด ปะติด ให้เป็นไปตามความคิดคำนึง กิจกรรมศิลปะจึงมีความสำคัญทางด้านพัฒนาการทางภาษาให้สัมพันธ์กับโสตประสาท การรับรู้ และระบบการสั่งงานของสมอง ซึ่งจะมีผลไปสู่การรับรู้ การคิด และการแสดงออกในทุก ๆ ด้าน

4. พัฒนาการทางการรับรู้

สมรรถภาพทางการรับรู้เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในตัวเด็ก ในอันที่จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้และการสะสมประสบการณ์ที่ดี เพราะการเรียนรู้ที่มีสมรรถภาพย่อมเกี่ยวข้องกับประสาทสัมผัสโดยตรง โดยที่คุณภาพของประสาทสัมผัส จะพร้อมด้วยการรับรู้รูปแบบ การรับรู้ด้านคุณค่า และการคิดวิเคราะห์ เช่น การที่เด็กเห็นเมฆฝน ประสาทสัมผัสของเขา่อมรับรู้เกี่ยวกับลักษณะโดยส่วนรวม รับรู้รูปร่างและสี รู้ว่าอะไรจะเกิดขึ้นตามมาหลังจากเกิดเมฆฝน และคิดวิเคราะห์ผ่านเลยไปถึงว่าฝนมีคุณหรือโทษอย่างไรอีกด้วย

ศิลปะช่วยพัฒนาการทางการรับรู้ถึงสองด้าน คือ ทางด้านการรับรู้วัตถุ สิ่งแวดล้อม และสภาพการณ์ต่าง ๆ ในฐานที่สิ่งเหล่านี้มีสภาพเป็นสื่อคลุจใจในการสร้างสรรค์รูปแบบทางศิลปะ เมื่อเด็กเผชิญหน้ากับสภาพแวดล้อม หรือคิดคำนึงถึงสิ่งที่เขาต้องการนำไป

แสดงออก เด็กย่อมมองเห็นหรือหลับตามองเห็นรูปแบบ คิดคำนึงถึงความงามและคุณค่าที่ตามมา นั้นเท่ากับว่า เด็กได้ผ่านการส่งเสริมให้รับรู้สิ่งต่าง ๆ และเท่ากับเป็นการสร้างเสริม สมรรถภาพทางด้านประสาทสัมผัสโดยตรง

นอกเหนือจากนั้น การที่เด็กฝึกปฏิบัติศิลปะซึ่งเกี่ยวข้องกับสี รูปทรง ปริมาตร พื้นผิว บริเวณว่าง ฯลฯ จึงเป็นการฝึกฝนที่ส่งเสริมการรับรู้ต่อวัตถุอย่างสำคัญอีกทางหนึ่ง คุณภาพ ของประสาทสัมผัสที่เกิดจากการเรียนรู้ทางศิลปะ จึงเป็นคุณภาพที่มีความฉับไวในการรับรู้ คุณภาพ ที่เกี่ยวกับความงาม และคุณภาพทางด้านการวิเคราะห์ ซึ่งจะช่วยพัฒนาการทางด้านรับรู้ของ เด็กได้อย่างดี

5. พัฒนาการทางด้านสังคม

ศิลปะเป็นการสื่อสารอย่างหนึ่ง ระหว่างผู้สร้างสรรค์กับผลงานศิลปะ และ ระหว่างผลงานศิลปะกับบุคคลอื่น ในแง่ของผู้สร้างสรรค์ การแสดงออกซึ่งงานศิลปะเป็นการ ถ่ายทอดสารหรือสาระ (Message) ให้ปรากฏเป็นสื่อ (Media) ขึ้นมา ส่วนในแง่ของผู้ดู ประสบการณ์และประสาทสัมผัสต้องสัมพันธ์กับสารหรือสาระนั้น จึงจะสามารถรับรู้ได้

ในแง่ของศิลปะเด็ก การที่เด็กแสดงออกเป็นผลงานทางศิลปะ ก็ย่อมหมายถึงว่า เด็กได้ถ่ายทอดสาระไว้ในงานศิลปะแต่ละชิ้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นสาระส่วนตัวหรือสาระที่เกี่ยวข้อง กับสังคม กิจกรรมการแสดงออกทางศิลปะสำหรับเด็ก ส่วนใหญ่จะเน้นสาระที่เกี่ยวข้องกับ ความคิดคำนึงส่วนตัว สาระที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมและสาระที่เกี่ยวข้องกับสังคม โดยเฉพาะ สาระที่เกี่ยวข้องกับสังคมนั้น นอกจากจะสื่อสารให้เรารับรู้ถึงการที่เด็กมีความคิดมีความสัมพันธ์ กับสังคมอย่างไรแล้ว กิจกรรมในลักษณะนี้ ยังเน้นให้เด็กคิดคำนึงถึงสังคมรอบตัว และความ สัมพันธ์ที่เขาพึงมีต่อสังคมอีกด้วย

6. พัฒนาการทางด้านสุนทรียภาพ

โลเวนเฟลด์ (Lowenfeld, 1957) กล่าวถึงกิจกรรมศิลปะที่เกี่ยวข้องกับ สุนทรียภาพไว้ว่า เป็นความเจริญงอกงามทางด้านสุนทรียภาพของเด็กในผลงานสร้างสรรค์ ซึ่ง แสดงให้เห็นถึงประสาทสัมผัสที่รับรู้ผลการประสมการทั้งหมด ซึ่งเกี่ยวข้องกับความคิด ความ รู้สึก และการรับรู้สัมผัสจากการบูรณาการนี้ สามารถที่จะพบได้จากเอกภาพของการจัดภาพที่ ประสานกลมกลืนกัน และแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดด้วยภาวะของบริเวณว่าง เส้น ลักษณะผิว และสี เด็กที่บกพร่องทางด้านความงอกงามทางสุนทรียภาพ จะแสดงความสับสนในด้านการจัด

องค์ประกอบภาพ และขาดความรู้สึกบนพื้นภาพ ขาดความคิด ความรู้สึก และการแสดงออกที่น่าสนใจ

ศิลปะสำหรับเด็กซึ่งถือว่าเป็นการศึกษาทางด้านความงามนั้น นักศิลปศึกษาบางคนก็เรียกว่า "การศึกษาทางสุนทรียภาพ" (Aesthetic Education) เพราะกิจกรรมศิลปะ ก็คือกิจกรรมทางความงามโดยตรง เป็นการสร้างสรรค์ความงามเพื่อสร้างเสริมสุนทรียภาพให้เกิดขึ้นแก่เด็ก ทั้งในขณะปฏิบัติงานและได้ชื่นชมผลงานของตนเองและผู้อื่น และนอกจากสุนทรียภาพทางด้านศิลปะแล้ว ยังหมายรวมถึงสุนทรียภาพต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอีกด้วย

7. พัฒนาการทางการสร้างสรรค์

การสร้างสรรค์ คือ การแสดงออกที่อิสระและมีลักษณะเฉพาะตัว รวมทั้งสมรรถภาพในการแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตด้วย ถ้าเป็นการสร้างสรรค์ผลงาน ก็ย่อมเป็นลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง หรือการสร้างสิ่งใหม่ซึ่งมีแนวโน้มไปในทางที่ดีกว่า การสร้างสรรค์เป็นการแสดงลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งเป็นผลจากสติปัญญาอันสูงส่ง เปิดเผยถึงประสบการณ์ ประสบการณ์ด้านสุนทรียภาพ อิสระภาพในการคิดและปฏิบัติ พลังในการสร้างและการแก้ปัญหาที่ยุ่งยากได้อย่างเชื่อมั่นในตนเอง

กิจกรรมศิลปะเป็นกิจกรรมสร้างสรรค์ ที่ทำทาสความคิดและทำทาสการแสดงออกของเด็กจากการสร้างสรรค์ศิลปะของเด็กที่พร้อมด้วยเสรีภาพ ย่อมเป็นสิ่งประทับใจเด็กเสมอ เด็กพร้อมจะแสดงออกด้วยการลองผิดลองถูก ท้ายที่สุดการแสดงออกของเขาไม่เคยผิด และไม่เคยรู้จักล้มเหลว กิจกรรมที่เด็กไม่รู้จักผิดและไม่รู้จักล้มเหลวเช่นนี้ ย่อมสร้างความมั่นใจในการแสดงออกได้อย่างมาก และเมื่อมีความมั่นใจเขาก็พร้อมจะสร้างสรรค์ครั้งแล้วครั้งเล่า พัฒนาการทางการสร้างสรรค์ก็เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องด้วยกัน เช่นกัน อย่างไรก็ตาม การสร้างสรรค์จะเกิดขึ้นได้เป็นอย่างดีก็ต่อเมื่อเด็กมีความพร้อม วัสดุอุปกรณ์พร้อมกิจกรรมที่กระตุ้นการสร้างสรรค์ และมีบรรยากาศที่พร้อมด้วยเสรีภาพเป็นปัจจัยสำคัญ

นอกจากการสร้างสรรค์ของเด็กจะปรากฏให้เห็นได้ในงานศิลปะ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบ เนื้อหา และแนวคิด ด้านใดด้านหนึ่ง หรือหลายด้านแล้ว การสร้างสรรค์ผลงานยังเป็นการสะสมบุคลิกการสร้างสรรค์ด้วยกัน เช่นกัน และถ้าการสร้างสรรค์ศิลปะ เป็นไปอย่างต่อเนื่อง บุคลิกภาพที่สร้างสรรค์ก็ย่อมเกิดขึ้นกับเด็กด้วย

โลเวนเฟลด์ (Lowenfeld, 1957 : 214) ศาสตราจารย์ทางศิลปะที่มีชื่อเสียงมากได้ศึกษาพัฒนาการทางศิลปะของเด็กตะวันตกจากภาพที่เด็กวาด และรวบรวมผลที่ได้เป็นขั้นพัฒนาการทางศิลปะของเด็กตะวันตกที่ปกติทั่วไป แบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นแรกหรือขั้นขีดเขียน (Scribbling Stage) 2-4 ปี ขั้นนี้เด็กยังมองไม่เห็นศิลปะ ยังใช้ความสนุกสนานในการเคลื่อนไหว ความสำคัญของขั้นนี้อยู่ที่กระบวนการมากกว่าความสำเร็จ เด็กไม่สามารถจะควบคุมความเคลื่อนไหวของตัวเองได้ เด็กอาจจะลากจากซ้ายไปขวา หรือจากบนมาล่าง และยังไม่มีความสัมพันธ์ของเส้นดินสอที่วาดกับมือ ถ้าได้มีการเขียนนานพอสมควร การเคลื่อนไหวของมือและเส้นที่วาดจะสัมพันธ์กันจินตนาการจะเริ่มต้นเมื่ออายุย่างเข้า 4 ขวบ ระยะเวลาเป็นระยะที่เด็กรู้ว่าวาดภาพอะไร แม้ว่าจะไม่เหมือนของจริงเลยก็เข้าใจว่าตนกำลังทำสิ่งนั้น ๆ

2. ขั้นก่อนสัญลักษณ์ (Pre-Schematic Stage) 4-7 ปี ระยะเวลาเด็กจะพยายามวาดรูปให้เหมือนของจริง โดยเลือกวาดภาพแต่เฉพาะที่เด็กเห็นว่าสำคัญ เช่น รูปคน เด็กจะวาดแต่ศีรษะ แขน ขา เท่านั้น ในระยะนี้เด็กจะเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย และสีเริ่มมีความสำคัญขึ้นมาแล้ว แต่จะเลือกใช้ในบางขณะซึ่งอาจจะไม่เหมือนของจริง เช่น หมคนอาจจะใช้สีเขียวระบายก็ได้ แต่จะเปลี่ยนแปลงไปตามวัยและพัฒนาการ เด็กจะรู้จักส่วนประกอบต่าง ๆ ของรูปแต่ไม่ถึงสัญลักษณ์เป็นสำคัญ และวาดภาพไปตามความรู้สึกนึกคิดของตนเอง

3. ขั้นสัญลักษณ์ (Schematic Stage) 7-9 ปี เด็กในระยะนี้รู้จักความสัมพันธ์และสิ่งแวดล้อมดีขึ้น เด็กจะเริ่มมีรายละเอียดของการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ขึ้น เช่น คนจะมีเสื้อผ้า เครื่องแต่งตัว และสามารถจะรู้ว่าสิ่งไหนควรจะอยู่ตรงไหน เช่น ต้นไม้ กูเขา กุ้งนา สัตว์ต่าง ๆ เด็กสามารถจะให้สัดส่วนชัดเจนขึ้น ขั้นนี้เด็กเริ่มมีพัฒนาการในการวาดรูปตามแบบของตัวเอง ซึ่งแสดงให้เห็นบุคลิกภาพของตนออกมาด้วย

4. ขั้นเกาะกลุ่ม (The Gang age) 9-12 ปี ระยะเวลาเด็กพยายามเป็นตัวของตัวเอง จะรวมกลุ่มกับเพื่อนเพศเดียวกัน เด็กรู้จักความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมวาดภาพให้เหมือนของจริง และจะวาดภาพตามที่เด็กเข้าใจ ถ้าจะวาดรูปคน เด็กก็จะเน้นให้เห็นความแตกต่างระหว่างเพศและระหว่างวัยให้เห็นด้วย

5. ขั้นก่อนวัยรุ่น (The Pseudorealistic Stage) 12-14 ปี เด็กในระยะนี้ย่างเข้าสู่วัยรุ่น มีความสนใจผลสำเร็จมากกว่ากิจกรรม เด็กในวัยนี้จะแบ่งออกได้เป็น

2 พวก คือ พวกวาดภาพเหมือน กับพวกวาดภาพเพื่อแสดงความคิดเห็นของตนเอง และรู้จักใช้เส้นหนัก เส้นเบา เส้นโค้ง การให้แสงและเงา การเคลื่อนไหวของร่างกาย ส่วนพวกที่วาดให้เหมือนของจริงนั้น หากวาดไม่ได้เหมือนแล้วเด็กจะไม่กล้าแสดงออก ดังนั้นในการสอนศิลปะนั้น การสอนเด็กเล็กง่ายกว่าสอนเด็กโต เพราะครูสามารถจะส่งเสริมให้เด็กแสดงออกได้ง่ายกว่าไม่เหมือนเด็กในวัย 11-12 ขวบ ครูจะต้องพยายามส่งเสริมให้เด็กได้แสดงออกให้มาก

6. ชั้นวัยรุ่น (Adolescent art in High School) 14-17 ปี เด็กวัยนี้กำลังเรียนอยู่มัธยมศึกษาปลาย ในเรื่องเกี่ยวกับศิลปะนั้นพวกเขามีความรู้สึกว่าได้เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตพวกเขาเลย แม้ว่าเด็กจะใช้สิ่งของประจำวันที่เป็นศิลปะ เขาเห็นว่าศิลปะเป็นเรื่องของเด็กประถมศึกษา แม้บางครั้งเขาอาจจะลงเรียนวิชาศิลปะ แต่อีกใจหนึ่งก็กลัวว่าเขาจะอ่อนวิชาสามัญ และทำให้ไม่สามารถสอบเข้ามหาวิทยาลัยได้ เด็กเก่ง ๆ มักไม่ค่อยสนใจคะแนนศิลปะจะตกต่ำ และในช่วงวัยนี้มักไม่ค่อยมีเด็กเก่ง ๆ มาเรียน เด็กวัยนี้เห็นศิลปะเป็นเรื่องไม่สำคัญ แม้พวกเขาจะทราบที่ศิลปะจะเป็นสิ่งที่ทำให้พวกเขาและสังคมมีความสมบูรณ์ขึ้นก็ตาม

จะเห็นได้ว่าพัฒนาการทางศิลปะของเด็กจะพัฒนาเป็นลำดับขึ้นตามช่วงอายุ ดังนั้นในการเรียนการสอนศิลปศึกษา จึงควรที่จะศึกษาพัฒนาการทางศิลปะของเด็กในแต่ละช่วง เพื่อส่งเสริมการแสดงออกทางศิลปะของเด็กได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

การตอบสนองงานศิลปะโดยการพูด

การตอบสนองงานศิลปะเป็นคุณสมบัติที่สามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นในตัวบุคคลได้ โดยใช้กระบวนการทางการศึกษา มีผู้ให้ความหมายการตอบสนองงานศิลปะ (Responses to Works of Art) ไว้ดังนี้

แซพแมน (Chapman, 1978) กล่าวว่า การตอบสนองงานศิลปะเป็นการสำรวจสิ่งต่างๆในงานศิลปะ เป็นการค้นหาความหมาย เรื่องราว สัญลักษณ์ต่างๆ และทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในงานศิลปะ

ประเทิน มหาจันทร์ (2531) ได้ให้ความหมายของการตอบสนองงานศิลปะว่า หมายถึง การที่บุคคลมีปฏิกริยา มีความรู้สึก มีความคิดเห็น มีอารมณ์ต่อผลงานศิลปะที่ได้พบเห็นหรือได้สัมผัส

เจฟเฟอร์สัน (Jefferson, 1963) กล่าวว่า การตอบสนองงานศิลปะหมายถึง ปฏิกริยาของบุคคลที่เกิดจากการค้นพบคุณค่าของงานศิลปะ ความพึงพอใจ ความรู้สึกต่องานศิลปะ ซึ่งเป็นการรับรู้เอาคุณค่าของงานศิลปะเข้ามาในจิตใจ ในความรู้สึกของผู้ดู

นักการศึกษาได้ให้ความหมายของการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูด (Verbal Responses to Works of Art) ไว้ดังนี้

เฮอร์วิทซ์ และมาเดจา (Hurwitz And Madeja, 1977) ให้ความหมายของการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดว่า หมายถึง การพูดที่เกี่ยวกับงานศิลปะ ซึ่งจะเป็นการบอกให้รู้ว่า เรามองเห็นอะไรในงานศิลปะ และจะนำมาซึ่งประสบการณ์แห่งการวิพากษ์วิจารณ์

แมกफी และเดจจ์ (Mcfee and Degge, 1977) กล่าวว่า การตอบสนองงานศิลปะโดยการพูด หมายถึงการสื่อสารโดยการพูดไปยังผู้อื่นว่าเขาเห็นอะไร และรู้สึกอย่างไรเมื่อดูงานศิลปะนั้น

เฮอร์เบอร์โฮล์ (Herberholz, 1990) กล่าวว่า การตอบสนองงานศิลปะโดยการพูด หมายถึง การดูและการตอบสนองงานศิลปะแล้วถ่ายทอดออกมาโดยการพูด ซึ่งจะช่วยให้ความคิดของผู้ดูแจ่มแจ้งขึ้น และได้รับรู้ในสิ่งที่ผู้สร้างงานศิลปะต้องการที่จะสื่อสารกับผู้ดู

เฟลด์แมน (Feldman, 1967) ได้ให้ความหมายของการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดว่า หมายถึงการพูดที่เกี่ยวกับงานศิลปะ เป็นการนำมาซึ่งการค้นพบสิ่งต่างๆในงานศิลปะ และเป็นการแบ่งปันประสบการณ์ของตนเองไปยังผู้อื่น

จากทัศนะดังกล่าว สรุปได้ว่า การตอบสนองงานศิลปะโดยการพูด หมายถึง การที่บุคคลได้ดูได้สัมผัสกับงานศิลปะแล้วเกิดปฏิกริยา ความรู้สึก อารมณ์ การรับรู้เกี่ยวกับคุณค่าของงานศิลปะ แล้วถ่ายทอดออกมาโดยการพูดเพื่อบอกให้รู้ว่าเขาเห็นอะไร รู้สึกอย่างไรกับงานศิลปะนั้น ๆ

ความสำคัญของการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูด

การพูดเป็นการถ่ายทอดความรู้ ความรู้สึกนึกคิดและความต้องการไปยังผู้อื่น หรืออาจกล่าวได้ว่า การพูดเป็นการถ่ายทอดความในใจให้ผู้อื่นรู้ ซึ่งการศึกษาทางศิลปะก็มีการพูดเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเช่นกัน ในเรื่องของการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูด ศรีธา นิยมธรรม และ

ประกัสสร นิยมธรรม (2523) กล่าวว่า ความสามารถในการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูด เป็นความสามารถที่จะเข้าใจงานศิลปะอย่างถูกต้องตามหลักองค์ประกอบศิลป์ ซึ่งแสดงออกโดยการอธิบาย การให้เหตุผลในความงามอย่างถูกต้อง

การตอบสนองงานศิลปะโดยการพูด เป็นส่วนประกอบที่สำคัญยิ่งของการเรียนการสอนในเรื่องของความชื่นชมงานศิลปะ เพราะภาษาที่เกี่ยวกับศิลปะมีลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างจากสิ่งอื่น การที่เด็กได้อภิปรายเกี่ยวกับงานศิลปะจะสามารถนำมาซึ่งประสบการณ์แห่งการวิพากษ์วิจารณ์ที่อยู่ภายในตัวเด็กแต่ละคนที่แตกต่างกันออกมาให้เห็น (Hurwitz and Madeja, 1977)

การตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดเป็นกิจกรรมศิลปะอย่างหนึ่ง เป็นความสามารถของบุคคลที่สามารถพัฒนาได้โดยการเรียนการสอนศิลปะ เช่นเดียวกับทักษะทางศิลปะด้านอื่น ๆ (Jefferson, 1963) การตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดนี้ เฟลด์แมน (Feldman, 1967) แนะนำว่าควรจัดให้มีอยู่ในการเรียนการสอนศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา เพราะเป็นที่ยอมรับกันว่าเด็กๆ มีความสุขกับการพูด แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับงานศิลปะ ถึงแม้ความคิดเห็นของพวกเขาจะไม่เป็นรูปแบบที่ถูกต้องนัก แต่อย่างไรก็ตามเด็ก ๆ ก็สามารที่จะพัฒนาความสามารถในการพูดได้ ซึ่งสอดคล้องกับ เฮร์เบอร์โฮล์ (Herberholz, 1990) ที่กล่าวว่า เด็ก ๆ ทุกคนชอบที่จะดูงานศิลปะและตอบสนองงานศิลปะโดยการพูด เมื่อเด็กได้เห็นภาพผลงานศิลปะซึ่งอาจเป็นภาพที่ถ่ายจากต้นแบบ หรือการได้ไปเที่ยวชมพิพิธภัณฑ์ ได้ดูภาพผลงานศิลปะจริงๆ การได้ตอบสนองงานศิลปะโดยการพูด จะทำให้เกิดการรับรู้ที่กว้างขวางขึ้น เมื่อเด็กได้บรรยาย วิเคราะห์ ตีความ และตัดสินประเมินคุณค่างานศิลปะต่าง ๆ จะทำให้เด็กได้เรียนรู้ศัพท์ใหม่ ๆ และการได้ดูได้ศึกษางานศิลปะที่หลากหลาย จะช่วยให้เด็กมีทักษะในการพูดเกี่ยวกับงานศิลปะมากขึ้น นอกจากนั้นดักลาส และสวาทซ์ (Douglas and Schwartz, 1969) พบว่า การช่วยให้เด็กสังเกตและการพูดเกี่ยวกับงานศิลปะนั้น นอกจากจะช่วยให้เด็กเกิดความสนใจ เกิดความชื่นชมในงานศิลปะแล้วยังมีส่วนช่วยในการพัฒนาปรับปรุงงานศิลปะของเด็ก และการพัฒนาทางภาษาที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาทางศิลปะและการรู้จักใช้คำศัพท์อีกด้วย แมफी (Mcfee, 1977) กล่าวว่า ทักษะในการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดนี้มีส่วนช่วยพัฒนาความเข้าใจทางภาษาของเด็กทุกวัย เด็กสามารถคิดในลักษณะสร้างสรรค์ผ่านเป็นภาษาพูด ซึ่งนำไปสู่การสืบสวนสอบสวนทางความงามได้ (Aesthetic inquiry) เด็ก ๆ ไม่เพียงแต่พูดเกี่ยวกับศิลปกรรมเท่านั้น แต่พวกเขาจะพูดในเรื่องทั่ว ๆ ไป นั่นคือ นอกจากวิพากษ์วิจารณ์งานศิลปะแล้วยังสะท้อน

ถึงธรรมชาติทางความคิดและปฏิกิริยาเชิงวิพากษ์วิจารณ์ด้วย เมื่อพลังแห่งจินตนาการและความกระตือรือร้นไม่ถูกปิดกั้น การสืบสวนสอบสวนจะเกิดการเรียนรู้คุณค่า 4 ระดับ คือ

1. การสร้างสรรค์และชื่นชมศิลปะ
2. การวิจารณ์ศิลปะ
3. การประเมินและตัดสินคุณค่างานศิลปะ
4. การนำไปสู่ทฤษฎีศิลปะและศิลปะวิจารณ์

การตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดเป็นการส่งเสริมให้เด็กได้มองศิลปะอย่างละเอียด และมีขั้นตอนหรือมีกระบวนการ เพราะการมองอย่างผิวเผินจะไม่สามารถเข้าถึงศิลปะได้ต่อเมื่อได้มีการพิจารณาอย่างละเอียด จึงสามารถพบความงามของศิลปกรรมมากขึ้น ๆ การสอนศิลปะไม่เพียงแต่เน้นเฉพาะหลักการ หรือ ทฤษฎีเชิงองค์ประกอบเท่านั้น แต่จะต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แปลความหมาย และวิพากษ์วิจารณ์โดยเริ่มจาก การบรรยาย (Description) และการวิจารณ์โครงสร้าง (Formal analysis) การแปลความหมาย และการตัดสินคุณค่าซึ่งมีความละเอียดลึกซึ้งมากกว่าการพูดแต่เพียงว่า ฉันชอบหรือไม่ชอบ (Mittler, 1986 : 48)

ในการตอบสนองงานศิลปะให้ได้ดีนั้น นักเรียนจำเป็นต้องเรียนรู้คุณค่าของงานศิลปะต้องเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างของงานศิลปะ ความหมายของสัญลักษณ์ต่าง ๆ ต้องปฏิบัติตัวเพื่อให้เข้าถึงงานศิลปะ โดยให้ความสนใจเป็นพิเศษ พยายามค้นหาสิ่งเหล่านี้คือคุณค่าของงานศิลปะ ความน่าประทับใจ ความรู้สึกที่เกิดจากงานศิลปะ สิ่งกระตุ้นให้เกิดความสนใจในภาพงานศิลปะ ในขณะที่เด็กก็ต้องรับรู้เกี่ยวกับคุณสมบัติต่าง ๆ ในงานศิลปะด้วย สำหรับนักเรียนในระดับประถมศึกษาที่ครูจะแนะนำนักเรียนเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาในงานศิลปะและการอภิปรายพูดคุยเกี่ยวกับงานศิลปะ ควรให้นักเรียนรู้จักวิธีการมองเสียก่อน โดยให้นักเรียนได้รู้จักงานศิลปะหลายๆชนิด (Jefferson, 1963) ซึ่งการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีประสบการณ์ในงานศิลปะอย่างกว้างขวาง ก็คือการให้เด็กได้เห็นผลงานศิลปะในหลาย ๆ ลักษณะ เช่น งานวาด งานปั้น งานจักสาน งานพิมพ์ งานแกะสลัก งานชดลวด เป็นต้น ประสบการณ์เหล่านี้นอกจากจะทำให้เด็กมีความเข้าใจในลักษณะต่างๆไป ของศิลปะ เช่น แนวคิด รูปแบบ วัสดุ เป็นต้น (ประเทิน มหาจันทร์, 2531)

ผลงานศิลปะหลาย ๆ สาขา จะทำให้เด็กมีความรู้ และประสบการณ์ในการใช้วิจารณ์งานในการตัดสินใจอย่างกว้างขวาง และสามารถนำความรู้และประสบการณ์นั้นไปใช้ใน

งานศิลปะแขนงอื่น ๆ ได้อีกด้วย เป็นลักษณะของการถ่ายทอดประสบการณ์ เช่น เด็กที่เข้าใจเรื่องสี สามารถนำความรู้ไปใช้ในการเลือกสีเสื้อผ้า สีของสิ่งของเครื่องใช้ นอกจากนี้ครูศิลปะ ควรหาโอกาสนำศิลปะที่ครูได้สร้างขึ้นเองในเวลาว่าง หรือครูได้ทำไปพร้อมกับเด็กในห้องเรียนมาให้เด็กได้สัมผัสได้วิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งจะเป็นการกระทำที่มีคุณค่ายิ่งในการสอนการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูด เพราะเด็กได้มีโอกาสตอบสนองต่อผลงานศิลปะนั้นโดยตรงในทันทีทันใด และตอบสนองได้อย่างลึกซึ้ง เนื่องจากมีความสัมพันธ์ที่กระหว่างครูกับเด็ก

การตอบสนองงานศิลปะเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่ง ที่สามารถนำมาเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังเจตคติ ความคิด ความเชื่อ ความใฝ่ฝัน อุดมคติ และอุดมการณ์ในสังคมต่าง ๆ ของชุมชนมนุษย์ได้เป็นอย่างดี ดังที่ นิพนธ์ ทวีภาณุจันทร์ (2530) กล่าวว่า การฝึกให้เด็กรู้จักพูดวิพากษ์วิจารณ์งานศิลปะของตนหรือของผู้อื่นจะทำให้เด็กมีความมั่นใจในตัวเอง มีความเป็นอิสระที่จะคิด ทำให้กระบวนการทางความคิดสร้างสรรค์พัฒนายิ่งขึ้น และ เลิศ อานันทนนะ (2518) ที่กล่าวว่า การวิจารณ์งานศิลปะเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้ถึงแนวคิดและวิธีการใหม่ ๆ ฝึกหัดให้มีความคิดอ่านลึกซึ้ง สามารถแก้ปัญหาและแสดงความคิดเห็นในวิถีทางที่ถูกต้อง รู้จักเปรียบเทียบแยกแยะ และ ประเมินผลงานศิลปะที่แสดงออกมาในรูปของความคิดสร้างสรรค์

จากทัศนะดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การตอบสนองงานศิลปะเป็นกิจกรรมทางศิลปะอย่างหนึ่งที่ช่วยทำให้เด็กเกิดการพัฒนาด้านความรู้ความคิด รวมถึงการรับรู้ที่เด็กแต่ละคนมีอยู่ด้วย

การจัดประสบการณ์จากการศึกษาผลงานศิลปะให้แก่เด็ก จะทำให้การแสดงออกของเด็กเป็นไปอย่างกว้างขวางและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การฝึกปฏิบัติงานศิลปะแต่เพียงด้านเดียวโดยที่ไม่มีการศึกษาให้สัมพันธ์กับการปฏิบัติย่อมไม่สามารถผลักดันให้การฝึกปฏิบัติพัฒนาไปได้ดีเท่าที่ควร การดูงานศิลปะทั่ว ๆ ไป ดูอย่างชื่นชมคิดวิเคราะห์ และวิพากษ์วิจารณ์ จะเป็นประสบการณ์ที่มีค่าต่อการเรียนรู้ หรือการฝึกปฏิบัติอย่างมาก (วีรณ ตั้งเจริญ, 2532: 259-260)

นอกจากนี้ยังมีนักการศึกษาและผู้เชี่ยวชาญทางศิลปะบางท่าน กล่าวถึงการจัดการเรียนการสอนการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดในระดับประถมศึกษา ดังเช่น

สซูลท์ และ ชอร์ส (Schultz and Shores , 1954) ได้ให้ความเห็นว่า การจัดการเรียนการสอนศิลปะศึกษาที่จะส่งผลถึงทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ ความสำเร็จของการจัดการเรียนการสอนศิลปะศึกษามีขึ้นอยู่กับความพร้อมของผลงาน แต่อยู่ที่การส่งเสริมความคิดริเริ่ม การขยายประสบการณ์และความคิดเชิงวิพากษ์วิจารณ์

แมคควีน (Mcvain, 1961) ได้กล่าวถึงการจัดการเรียนการสอนศิลปะศึกษาระดับ
ประถมศึกษาว่า ควรมีการกระตุ้นเร้าการแสดงออกทางด้านความคิด โดยครูศิลปะศึกษาควรปฏิบัติ
ดังนี้

1. ครูควรให้การแนะนำเกี่ยวกับการสังเกตของเด็ก ซึ่งจะส่งเสริมการสำรวจ
และการค้นหาความจริงของนักเรียน
2. ครูควรทำให้เด็กรู้สึกถึงความงามและลักษณะเฉพาะตัวของสิ่งต่าง ๆ เป็น
ส่วนหนึ่งของการสังเกต และการอภิปรายในชั้นเรียน ซึ่งเป็นการพัฒนารสนิยมทางสุนทรียศาสตร์
ให้นักเรียน สตีเวนนี่ (Stivenni, 1969) กล่าวว่า ครูควรจัดให้มีการวิจารณ์ผลงานศิลปะทุก
สัปดาห์ ไม่ว่าจะเป็นการวิจารณ์ทั้งห้อง หรือเป็นกลุ่ม และควรส่งเสริมให้เด็กได้วิจารณ์งานของ
คนอื่นด้วย

จากแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน การตอบสนองงานศิลปะโดยการพูด
ในระดับศึกษาดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดนั้นเป็น
กิจกรรมทางศิลปะอย่างหนึ่งที่รวมอยู่ในทักษะทางศิลปะ ซึ่งผู้ที่ศึกษาทางศิลปะหรือเด็กที่สร้างงาน
ศิลปะจำเป็นต้องมี การตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดเป็นคุณสมบัติที่สามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นในตัว
บุคคลได้โดยใช้กระบวนการทางการศึกษา ดังนั้นจึงควรจัดให้มีการเรียนการสอนในเรื่องของการ
ตอบสนองงานศิลปะโดยการพูด หรือการวิจารณ์งานศิลปะในระดับประถมศึกษา

หลักการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูด

การที่บุคคลจะตอบสนองต่องานศิลปะได้อย่างลึกซึ้งด้วยความเข้าใจ และบังเกิด
ความซาบซึ้งในงานศิลปะนั้น มิใช่ว่าการตอบสนองจะเป็นไปอย่างผิวเผิน แต่การตอบสนองงาน
ศิลปะอย่างแท้จริงจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อบุคคลได้รับสิ่งเร้าทางศิลปะ แล้วมีปฏิกิริยาอย่างหนึ่งอย่างใด
เกิดขึ้น เช่น พอใจ ไม่พอใจ รู้สึกว่างาม ไม่งาม เป็นต้น พื้นฐาน (ความรู้ ประสบการณ์)
เกี่ยวกับงานศิลปะที่เป็นเครื่องเร้ากว้างขวางเท่าใดบุคคลก็จะมี การตอบสนองได้ลึกซึ้งมากเท่านั้น
ในการสอนศิลปะแก่เด็กถ้าต้องการให้เด็กสามารถตอบสนองต่องานศิลปะได้อย่างสมบูรณ์ ครูจะ
ต้องสร้างพื้นฐานทางด้านศิลปะที่มั่นคงให้แก่เด็ก เช่น ให้ความรู้ทางด้านศิลปะ ให้ประสบการณ์
ในการสร้างงานศิลปะ และการพิจารณาผลงานทางศิลปะ เป็นต้น (ประเทิน มหาจันทร์, 2531)

นอกจากนี้ในการตอบสนองงานศิลปะจะต้องมีหลักการในการปฏิบัติ เพื่อให้เด็กมีการตอบสนองงานศิลปะได้โดยสมบูรณ์และถูกต้อง การตอบสนองงานศิลปะต้องมีการทำความเข้าใจกับงานศิลปะนั้นๆ โดยต้องฝึกถามตัวเองว่าต้องการรู้อะไร ดังที่ ประเสริฐ ศิลรัตน์ (2538) กล่าวว่าการทำความเข้าใจในงานศิลปะนั้น ต้องทำความเข้าใจในส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งหมดที่ประกอบกันเป็นโครงสร้างซึ่งมีผู้สร้างงานหรือจิตรกร กระบวนการถ่ายทอดสร้างสรรค์ งานศิลปะ และผู้ดู การที่ผู้ดูได้สัมผัสกับงานศิลปะแล้ว อาจจะทำความเข้าใจก็ต้องถามตัวเองเสียก่อนว่ามีจุดประสงค์ต้องการเข้าใจอะไร ต้องการทำความเข้าใจกับกระบวนการสร้างสรรค์ หรือต้องการทราบว่าในผลงานนั้นมีรูปแบบอะไร หรือต้องการรู้ว่าตนเองได้อะไรจากการดูบ้าง หรือต้องการทำความเข้าใจกับสาเหตุที่ผู้สร้างมีความรู้สึกนึกคิดอย่างไร ที่สร้างสรรค์ผลงานชิ้นนั้น ๆ ขึ้นมา ฯลฯ โดยการฝึกถามตนเองขณะที่สัมผัสกับงานศิลปะนั้นว่า

1. ถ้าต้องการทำความเข้าใจเกี่ยวกับตัวจิตรกร ก็ลองตั้งคำถามเพื่อหาคำตอบ เช่น
ทำไมถึงได้วาดภาพชิ้นนั้น ๆ ออกมา
ได้รับแรงบันดาลใจอะไร
หลังจากได้รับแรงบันดาลใจแล้วเกิดความรู้สึกอย่างไร
ความรู้สึกที่เกิดขึ้นนี้ได้อุดแทรกแนวคิดหรือทัศนคติอะไรบ้าง
ทำไมถึงใช้รูปแบบ สีสัญลักษณ์ หรือวัสดุ เช่นนี้มาแทนความรู้สึกคน
รูปแบบหรือสัญลักษณ์นี้มีความหมายอย่างไร

ฯลฯ

2. ถ้าต้องการทำความเข้าใจในผลงานจิตรกรรมชิ้นนั้น ๆ ก็ต้องถามตัวเองว่า
ต้องการที่จะรู้อะไร

อาจรู้เรื่องราวจากรูปแบบ

อาจรู้เทคนิค วิธีการสร้างสรรค์ รวมทั้งวัสดุเครื่องมือที่ใช้ในการสร้าง

อาจรู้คุณค่าของผลงานชิ้นนั้นๆ ว่ามันมีค่าอย่างไร

อาจรู้กฎเกณฑ์หรือมาตรฐานที่จะนำมาประเมินคุณค่าของผลงาน

3. ถ้าต้องการรู้ว่าตนเองได้อะไรจากการดูบ้าง จากการใช้สัมผัสรับรู้กับผลงานจิตรกรรมแต่ละภาพต้องทบทวนพฤติกรรมของตนว่ามีอะไรเปลี่ยนแปลงบ้าง ทั้งที่เป็นความรู้สึก

ความรู้ ความคิด ซึ่งพอที่จะแยกออกได้ดังนี้

รู้สึกอย่างไรต่อภาพจิตรกรรมที่ได้สัมผัสรับรู้ ชอบ ไม่ชอบ สวย น่าเกลียด ดี ไม่ดี และอื่นๆ ที่เป็นความรู้สึกที่มีต่อภาพชิ้นนั้น ๆ จากนั้นก็หาเหตุผลสนับสนุนความรู้สึกที่เกิดขึ้น ว่าที่ เกิดความรู้สึกเช่นนั้นเพราะอะไร เห็นว่าสวยเพราะอะไร ไม่ชอบเพราะอะไร ฯลฯ การใช้ เหตุผลเสริมความรู้สึกนี้จะให้ในลักษณะใด ในลักษณะที่เป็นความคิดเห็นส่วนตัว หรือในลักษณะที่ เป็นหลักเกณฑ์โดยอิงเข้ากับมาตรฐานการหรือหลักในทางศิลปะ

ได้รับรู้อะไรจากภาพ ในจิตรกรรมส่วนมากมักจะบันทึกเรื่องราวหรือเหตุการณ์ ต่าง ๆ ไว้มากมาย อันเป็นผลสะท้อนแสดงให้เห็นถึงสภาพความรู้สึกของจิตรกร และสภาพ แวดล้อมที่ตัวจิตรกรนั้นเกี่ยวข้องกับตัว ซึ่งเรื่องราวทั้งที่เป็นภายในและภายนอกของตัวจิตรกรนั้น ได้รับการบันทึกถ่ายทอด สร้างสรรค์เป็นผลงานจิตรกรรม ดังนั้น ผู้ดูเมื่อได้สัมผัสกับผลงานแล้ว ได้รับรู้อะไรบ้างเกิดแนวคิดอะไร การที่ได้รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ นั้นมักก่อให้เกิดแนวความคิดขึ้นมา เสมอ ความรู้และแนวคิดที่เกิดขึ้นนี้ สามารถนำมาพัฒนาลักษณะนิสัยของตนให้ก้าวหน้าหรือถดถอย ขึ้นได้หรือไม่ ถ้าหากว่าก่อนและหลังการสัมผัสกับผลงาน มีระดับความรู้และอารมณ์คงที่ก็แสดง ว่าพฤติกรรมไม่เปลี่ยนแปลงแต่ถ้าหากว่าหลังจากที่ได้สัมผัสกับผลงานระดับของอารมณ์เปลี่ยนแปลง ไป การสังเกตและการเรียนรู้จากผลงานถูกสะสมไว้เป็นพื้นฐานประสบการณ์ เพื่อนำไปใช้ใน โอกาสอันควรในภายภาคหน้า ก็แสดงว่าเกิดความงอกงามขึ้น

การทำความเข้าใจกับงานศิลปะโดยการฝึกถามคำถามและตอบคำถามเหล่านี้สามารถ นำมาใช้ฝึกผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจงานศิลปะได้ดีขึ้น และตอบสนองงานศิลปะโดย การพูดได้ถูกต้องยิ่งขึ้น นอกจากนั้นควรมีหลักการในการพูดว่าควรจะให้ผู้เรียนพูดถึงสิ่งใดในงาน ศิลปะบ้าง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมหลักการในการวิจารณ์งานศิลปะ ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ ใช้ในระบบการเรียนการสอนการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดให้แก่ักเรียน ในระดับประถม ศึกษาดังต่อไปนี้

หลักการทั่วไปในการพูดวิจารณ์งานศิลปะทางด้านจิตรกรรม (ชโลม พงษ์สามารถ , 2526 : 81) กล่าวว่ อาจพิจารณาโดยพูดถึงเนื้อหาสำคัญ 5 ประการ ดังนี้ คือ

1. เนื้อหาส่วนที่เป็นวิสัย
2. เนื้อหาส่วนที่เกี่ยวข้องกับความคิด
3. เนื้อหาส่วนที่เกี่ยวข้องกับเทคนิค

4. เนื้อหาส่วนที่เกี่ยวข้องกับรูปทรง
5. เนื้อหาส่วนที่เกี่ยวข้องกับเจตนา

หลักการที่จะให้คำวิจารณ์งานศิลปะ อาจเป็นดังนี้

1. มโนภาพ (Conception) หมายถึง ความคิดเห็นที่สร้างงานศิลปะขึ้นนั้นว่า อยู่
อยู่ในลักษณะของงานศิลปะที่ดี
2. อารมณ์สะเทือนใจ (Emotion) เป็นงานศิลปกรรมที่ทำให้ผู้ดูเกิดอารมณ์
สะเทือนใจ ให้ความรู้สึกรู้สึกเห็นคล้อยตามความเป็นจริงกับงานนั้นด้วย
3. การแสดงออก (Expression) เป็นงานที่แสดงถึงการแสดงออกที่ทำให้คุณค่าแก่
งานศิลปกรรมนั้น ๆ ผู้ดูเข้าใจในความรู้สึกของผู้ทำงานศิลปะนั้นด้วย
4. องค์ประกอบ (Composition) ศิลปกรรมชิ้นนั้น ถูกต้องตามหลักการ
ขององค์ประกอบและมีความเป็นเอกภาพด้วย ทำให้เกิดเป็นรูปแบบที่น่านิยม
5. ท่วงท่าที่แสดงออกทั่วไปและเฉพาะคน งานชิ้นที่แสดงออกซึ่งลักษณะพิเศษของผู้ทำ
จะเป็นที่ดึงดูดใจ แสดงความเป็นแบบอย่างเฉพาะของตน
6. เทคนิค (Technique) งานศิลปกรรมนั้น แสดงวิธีการที่ดีและช่วยให้งานสมบูรณ์
ซึ่งต้องอาศัยความคิดสร้างสรรค์ ความชำนาญ เทคนิค จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้งานมีความหมาย
มีคุณค่ายิ่งขึ้น

เกณฑ์กลางที่เป็นมาตรฐานสากล ซึ่งเป็นเกณฑ์ที่กำหนดไว้แล้ว และเป็นที่ยอมรับกัน
ในหมู่นักวิจารณ์ว่าสามารถนำไปใช้ได้กับศิลปะทุกประเภท พีระพงษ์ กุลพิศาล (2531) กล่าวว่า
เราสามารถนำไปใช้ได้ทั้งระบบการเขียนการสอนพหุวิจารณ์งานศิลปะ เช่น เกณฑ์ของ MONROC
BREARSLEY ที่อธิบายไว้ว่า การใช้เหตุผลในการพหุวิจารณ์ศิลปะนั้น จะครอบคลุมคุณค่าส่วน
ต่างๆของงานศิลปะทั้ง 3 ส่วน คือ

1. เอกภาพ (Unity) เป็นเกณฑ์สำหรับข้อวิจารณ์รวม ๆ ของผลงาน (ว่ามีหรือ
ไม่มี) ประเด็นต่างๆ
  - 1.1 การจัดภาพ ดี หรือไม่ดีอย่างไร-ลงตัวหรือไม่
  - 1.2 แบบอย่าง มีลักษณะเฉพาะหรือไม่
  - 1.3 เนื้อหา-วัตถุ สอดคล้องกันหรือไม่

1.4 เทคนิค-วัตถุ ไปด้วยกันได้หรือไม่

1.5 วัสดุ ชนิดต่าง ๆ ที่ใช้สัมพันธ์กันหรือไม่

2. ความละเอียดอ่อนซับซ้อน (Complexity) เป็นประเด็นการวิเคราะห์รายละเอียดของภาพ เช่น

2.1 ให้ความสำคัญกับส่วนต่าง ๆ ของภาพ

2.2 มีความแตกต่างกันในภาพ (Variety) คุณแล้วไม่ซ้ำซาก

2.3 มีจินตนาการที่ซับซ้อนละเอียดลออ

3. ความเข้มข้นของความรู้สึก (Intensity) เป็นเกณฑ์วิเคราะห์ความรู้สึกที่รับรู้จากผลงาน

3.1 มีชีวิตชีวาไม่จืดชืด

3.2 กระตุ้นความสนใจ ชวนมอง คุณแล้วไม่ซีดเซียว

3.3 ให้ความรู้สึกต่าง ๆ เช่น นุ่มนวล แข็งกร้าว เศร้า ยิ่งใหญ่ถึงการอารมณ์ขัน เรียบสวย เคลือบไหว เป็นต้น

พิชฌุ ศุภนิมิตร (2524) ได้กล่าวถึงเนื้อหาของการพูดวิจารณ์งานศิลปะว่า ควรจะประกอบไปด้วยรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. การพิจารณาถึงลักษณะการแสดงออกของทัศนศิลป์ คือ จะต้องแยกแยะถึงองค์ประกอบของศิลปะที่สำคัญ 3 ส่วน คือ

1.1 การแสดงออกในด้านเนื้อหาสาระ

1.2 การแสดงออกในด้านรูปแบบ

1.3 การแสดงออกด้วยกรรมวิธีเทคนิคและวัสดุ

2. การแสดงออกด้วยความหมาย และสัญลักษณ์ในงานทัศนศิลป์

สัญลักษณ์ในงานทัศนศิลป์ เป็นสัญลักษณ์ใหม่ในโลกที่มีศิลปิน เป็นผู้สร้างขึ้นใหม่ ความหมายใหม่และเป็นสัญลักษณ์เฉพาะของศิลปิน

การสื่อความหมาย (Meaning) ของทัศนศิลป์นั้น มีความแตกต่างกันใน 3 ระดับ คือ

1. ความหมายที่สามารถ "อ่าน" ออกอย่างที่ เป็นวัตถุสิ่งของว่าเป็นรูปอะไร

2. ความหมายที่สามารถ "อ่าน" ออกอย่างที่ เป็นสัญลักษณ์ว่ามีความหมายแทนสิ่งใด

3. ความหมายที่สามารถ "อ่าน" ออกอย่างที่เป็นสุนทรียวัตถุว่ามีความงามหรือไม่ เพียงใด

3. การแสดงออกด้วยเนื้อหาของงานทัศนศิลป์

นักวิจารณ์จะต้องเป็นผู้มีวิจาร์ญาณที่จะชี้ให้เห็นว่างานศิลปะนั้น ๆ จะมีเนื้อหาอย่างไรและกำหนดลงไปให้ชัดเจนว่างานศิลปะนั้นจะอยู่ตรงส่วนไหนของเส้นทาง ระหว่างการสื่อความหมายในทางสุนทรียภาพถึงการสื่อความหมายในทางด้านอารมณ์

4. รูปแบบของการถ่ายทอด

รูปแบบของการถ่ายทอดนั้น อาจแบ่งออกเป็นส่วนใหญ่ๆได้ 3 ลักษณะ คือ

4.1 การถ่ายทอดในลักษณะของความจริง (Realism)

4.2 การถ่ายทอดในลักษณะของการดัดแปลงแก้ไข (Semi Abstract)

4.3 การถ่ายทอดในลักษณะของความหมายและความรู้สึก (Abstract)

5. ปรุฒธาตุทางทัศนศิลป์ (Visual Elements) งานทัศนศิลป์นั้นแสดง ความหมาย ความรู้สึกได้จากการมองเห็นสิ่งต่างๆที่ประสานรวมตัวกันอยู่ในงานศิลปะ สิ่งเหล่านี้ นักวิจารณ์ จะต้องเป็นผู้ถอดหรืออ่านภาษาของการมองเห็น ไม่ว่าจะงานศิลปะนั้นจะมีความเหมือนจริง เป็นลักษณะที่ดัดแปลงแล้ว หรือเป็นรูปที่ดูไม่รู้เรื่องแบบนามธรรม นักวิจารณ์จะต้องการอ่านภาษาที่แสดงออกมาด้วยปรุฒธาตุทางทัศนศิลป์ อันได้แก่ เส้น รูปทรง น้ำหนัก แสงเงา พื้นที่ว่าง พื้นผิว สี และปริมาตร ปรุฒธาตุเหล่านี้จะอยู่ในงานทุกรูปแบบ ทั้งในแบบเหมือนจริง และแบบนามธรรม ซึ่งมีส่วนสำคัญในการสร้างภาษาของทัศนศิลป์ที่บอกถึงความหมาย ความรู้สึก

6. คุณค่าในงานศิลปะ (Value) ส่วนสำคัญของการพหุวิจารณ์งานศิลปะ คือ การกล่าวถึงคุณค่าของงานศิลปะนั้นว่าเป็นอย่างไร โดยที่นักวิจารณ์จะต้องมีทัศนคติที่กว้างพอที่จะไม่ประเมินคุณค่าให้เป็นไปตามความคิดเห็นหรือความชอบเฉพาะตน และจะต้องยอมรับในขั้นแรก เสียก่อนว่าการประเมินคุณค่าของทัศนศิลป์จะต้องให้ผลในทางด้านจิตใจ ไม่เทียบคุณค่าในส่วนที่เป็นเรื่องของวัตถุ

7. ส่วนรายละเอียดอื่น ๆ ของการวิจารณ์ทัศนศิลป์ นอกจากส่วนที่สำคัญที่เป็นหลักการของการวิจารณ์ดังกล่าวมาแล้ว ในการวิจารณ์อาจจะต้องเจาะถึงรายละเอียดต่างๆในผลงานอีก เช่น

7.1 ผลงานนั้นมีบุคลิกภาพส่วนตัวของงานศิลปะหรือไม่ (Personal Expression) หรือมีลักษณะเป็นต้นแบบของความคิดใหม่หรือไม่ (Originality)

7.2 เป็นผลงานที่มีลักษณะการสร้างสรรค์ (Creative) หรือลอกเลียนแบบ (Imitative)

7.3 มีเสรีภาพในการแสดงออกทางอารมณ์ (Emotion) หรือไม่ หรือเป็นผลงานที่อยู่ในเกณฑ์ปิดกั้นการแสดงออก

7.4 ผลงานนั้นมีลักษณะของการใช้องค์ประกอบศิลปะอย่างไร หรือขัดกับหลักการขององค์ประกอบศิลปะหรือไม่

7.5 แนะนำหรือหาวิธีช่วยให้ดีขึ้นด้วยการเพิ่มเติม หรือลดส่วนไหนลงไป

7.6 มี กลุ่มที่เป็นประธาน (Dominance) และกลุ่มที่เป็นองค์ประกอบย่อยหรือไม่ หรือเป็นงานที่มีหลาย ๆ องค์ประกอบ ที่มีกำลังเท่าๆกันประทะกันอยู่

7.7 งานนั้นมีเอกภาพขององค์ประกอบดีพอหรือไม่

7.8 เรื่องราว (Subject) ของผลงานเข้ากันได้กับรูปทรงที่แสดงออกหรือไม่

7.9 ผลงานนั้นสามารถแสดงถึงอารมณ์ ความรู้สึก ความหมาย หรือสัญลักษณ์ตามเจตนาของผู้ทำหรือไม่ ฯลฯ

เฮร์เบอร์โฮลซ์ (Herberholz, 1964:87) กล่าวว่า การมองศิลปกรรมควรมีความละเอียดลึกซึ้งจึงจะรู้สึกได้ถึงคุณค่าความงาม ต้องมีปฏิกิริยาตอบสนองเชิงวิพากษ์วิจารณ์ซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอน เช่น การบรรยาย การวิเคราะห์ การแปลความหมาย และการประเมินผลหรือตัดสินคุณค่า ซึ่งเป็นการฝึกคิดให้ลึกซึ้งโดยเริ่มจากการมองหาความหมาย และถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูด ดังนี้

การบรรยายศิลปกรรม (Describing the Artwork) การพูดถึงสิ่งที่เห็นอาจบอกว่าศิลปกรรมนั้นเป็นแนวตั้งหรือแนวนอน ถ้าเป็นจิตรกรรม เป็นภาพวิว ภาพบุคคล หรือภาพนามธรรม งานศิลปกรรมสร้างขึ้นด้วยวัสดุอะไร เช่น สีน้ำมัน สีน้ำ หิน (ประติมากรรม) ฯลฯ อาจอธิบายถึงลักษณะของศิลปกรรม เช่น ทาสีหนา ทาสีบาง เป็นรอสสะบัดพู่กันแรง ๆ อาจบอกถึงท่าทางหรือลักษณะของตัวภาพ (figure) การแสดงออกของสีหน้า (หัวเราะ ร้องไห้) อาจอธิบายเรื่องการจัดภาพของศิลปิน

การวิเคราะห์ศิลปกรรม (Analyzing the Artwork) เป็นการแยกชิ้นส่วนจากภาพทั้งหมดให้เป็นองค์ประกอบเล็ก ๆ เป็นการบรรยายที่ละเอียดกว่าขั้นตอนการบรรยาย (ขั้นที่ 1) เป็นการพูดถึงส่วนสำคัญของศิลปกรรม พูดถึงการจัดระเบียบหรือจัดหลักการอย่างไรอธิบายส่วนประกอบต่างๆในภาพมีความสัมพันธ์กันอย่างไร ความแตกต่างระหว่างกฎระเบียบทางศิลปะกับการจัดภาพของศิลปิน ให้พิจารณาว่าศิลปินนำส่วนประกอบต่าง ๆ (เส้น รูปว่าง ฯลฯ) มาประกอบกันอย่างไร การใช้สี และการทำพื้นผิว เป็นอย่างไร เป็นต้น

การตีความศิลปกรรม (Interpreting the Artwork) การตีความศิลปกรรมทำได้โดยการเปิดสายตาให้กว้างออก หมายความว่า การมองไม่เพียงแต่มุ่งที่การได้ความรู้เท่านั้น แต่สามารถมีปฏิกิริยาตอบสนองด้านความรู้สึกต่อศิลปกรรมด้วย เมื่อได้มองภาพ เราจะรู้สึกได้ถึง ความเคร่งขรึม สนุกสนาน เศร้า มั่นคง คล่องแคล่ว น่ากลัว มีความสุข ความรู้สึกเหล่านี้ได้จากภาพที่ศิลปินใช้สี เส้น รูปว่าง พื้นผิว สัดส่วน เรื่องราว เทคนิควิธีการสร้างงาน การตีความศิลปกรรมเป็นการรับรู้ความรู้สึกที่ได้รับการปลุกเร้าจากนั้นจึงได้มุ่งค้นหาสิ่งสนับสนุนความเห็น

การตัดสินศิลปกรรม (Judging the Artwork) การตัดสินศิลปกรรมทำได้หลายประเด็น เช่น ตัดสินคุณค่าในเรื่องแบบหรือลักษณะของศิลปะ (Styles of Art) หรือสนใจในเรื่องการจัดองค์ประกอบพื้นฐานหรือการใช้เครื่องมือสร้างงาน (สี แปรง ฯลฯ) ได้ดีเพียงใด หรือการตัดสินในเรื่องการแสดงอารมณ์ หรือการแสดงออกของศิลปินได้น่าสนใจเพียงใด การตัดสินนั้นอาจไม่ตรงกับความเห็นของคนอื่นก็ได้ แต่สิ่งสำคัญที่สุดคือ การตัดสินของเราขึ้นอยู่กับหลักการไม่ใช่ขึ้นอยู่กับความเห็นส่วนตัวเท่านั้น

ซีเลนสกี และ ฟิชเชอร์ (Zelanski and Fisher, 1991 : 1) กล่าวว่า ความชื่นชมศิลปะเป็นทักษะที่จะต้องเรียนแต่ผู้ชมจะต้องดูงานศิลปะแบบเปิดใจให้กว้างปกติ โดยทั่วไปเมื่อสนใจสิ่งใดเราก็จะละทิ้งสิ่งอื่น แต่ในการมองศิลปะจะต้องเปิดจิตใจทั้งหมด เพื่อศึกษาความงามในทุก ๆ ด้าน ของงานศิลปะไม่ว่าจะเป็นรูปแบบ(form)และเนื้อหา(content) ก็ตาม จากหลักการพูดวิจารณ์งานศิลปะดังกล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าครูสามารถนำมาเป็นแนวทางในการฝึกเด็กให้มีความสามารถในการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดได้ โดยผู้ฝึกให้เด็กรู้จักสังเกต อธิบาย หรือพูดในสิ่งที่ตนได้เห็นในงานศิลปะ สิ่งเหล่านี้ย่อมส่งผลให้เด็กได้รับการพัฒนาทางด้านอารมณ์ และการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดได้อย่างแน่นอน

การส่งเสริมการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดแก่นักเรียนในระดับประถมศึกษา

ศิลปะเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต เพราะมีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของทุกคน ผลงานทางศิลปะมีปรากฏให้เห็นทั่วไปทุกหนทุกแห่ง ป้ายประกาศตามถนน แบบของอาคารบ้านเรือน อนุสาวรีย์ เครื่องนุ่งห่ม เครื่องใช้ต่างๆในบ้าน เครื่องประดับตกแต่งบ้าน สิ่งเหล่านี้เป็นผลงานทางศิลปะที่เป็นทั้งศิลปะบริสุทธิ์และศิลปะประยุกต์ การที่ศิลปะเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของมนุษย์เช่นนี้ ทำให้มนุษย์จำเป็นต้องศึกษาศิลปะเพื่อความเข้าใจ สามารถตอบสนองต่อผลงานทางศิลปะได้ ทั้งการแสดงความซาบซึ้ง การวิพากษ์วิจารณ์ ตลอดจนการแสดงออกทางศิลปะอย่างอิสระด้วยตนเอง

การส่งเสริมการตอบสนองงานศิลปะให้แก่เด็ก สามารถกระทำได้หลายวิธี และสามารถให้การศึกษาสนับสนุนฝึกฝนให้เกิดขึ้นได้ เมื่อเด็กได้รับการส่งเสริมคุณสมบัติในการตอบสนองต่องานศิลปะได้แล้ว เด็กก็สามารถนำคุณสมบัติเหล่านี้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าการส่งเสริมการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดให้แก่เด็กจะมีส่วนช่วยให้เด็กเกิดความซาบซึ้งในงานศิลปะ มีความเข้าใจในงานศิลปะได้มากขึ้น มีการพัฒนาการทางด้านการเห็น และสามารถวิพากษ์วิจารณ์งานศิลปะได้อย่างถูกต้อง

เฮอร์วิทซ์และมาเดจา (Hurwaitz and Madeja, 1977) ได้เสนอแนะกลวิธีการสอนสุนทรียศึกษา ซึ่งสามารถนำมาใช้ฝึกการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดให้แก่เด็กได้ดังต่อไปนี้

กลวิธีการอภิปราย ต้องสนับสนุนให้เด็กตอบสนองต่อการอภิปราย ควรตั้งคำถามในชั้นเรียน และชักนำอย่างเป็นธรรมชาติไปสู่ปัญหาอื่น ๆ ควรอภิปรายถึงปัญหาเหล่านี้ คือ เทคนิค รูปแบบ ความหมาย และความรู้สึกต่องานศิลปะ

สนับสนุนให้เด็กพูดถึงงานศิลปะจากความจริงที่เกิดจากการเห็น รู้สึก หรือโลกเพื่อฝัน ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับธรรมชาติของงานและเป้าหมายของบทเรียน เด็กควรมีปฏิกริยาโต้ตอบต่อปัญหา ความสัมพันธ์ จิตใจ บุคลิกลักษณะ และเป้าหมาย

มิตเลอร์ (Mittler, 1983 อ้างถึงใน มะลิฉัตร เอื้ออานันท์, 2529) ได้เสนอขั้นตอนการเรียนการสอนศิลปะ โดยเน้นถึงขั้นตอนในการเรียนการสอน 2 ขั้น คือ ขั้นแรก ผู้เรียนสัมผัสกับสิ่งเร้า (งานศิลปะ) แล้วบรรยายถึงสิ่งที่ตนรับรู้ในลักษณะบริสุทธิ์ คือ ทศนคติแท้ ๆ ซึ่งผู้เรียนมีต่อสิ่งที่ตนรับรู้ การบรรยายในลักษณะนี้ย่อมเป็นการแสดงทัศนคติแคบ ๆ

ความคิดที่ยังแคบอยู่ ดังนั้นในขั้นที่สอง ครูจะเป็นผู้ช่วยนำนักเรียนโดยวิธีการและขั้นตอนต่าง ๆ เพื่อที่จะนำนักเรียนในประสบการณ์วิจารณ์ศิลปะอย่างมีหลักเกณฑ์ความรู้ และวิจารณ์สิ่งที่ตนรับรู้ อย่างมีสติปัญญา

ขั้นตอนต่าง ๆ ในอันที่จะนำไปสู่การวิจารณ์ที่มีหลักเกณฑ์และความรู้มีหลักการ 5 ขั้นตอน คือ

1. ครูอาจใช้วิธีให้นักเรียนได้มีประสบการณ์ ในการค้นหาความคิดเห็นจากการได้เห็นหรือรับรู้สิ่งหลายๆสิ่ง ภาพหลายๆภาพ วิธีการหลาย ๆ วิธีการ ฯลฯ ที่จะแนะนำหรือบอกใบ้ไปถึงสิ่งที่ตนค้นหาอยู่ มิลเลอร์แนะนำให้เพิ่มชนิดของตัวชี้แนะให้มากขึ้น เพื่อให้เด็กได้เห็นมากขึ้น ความคิดจะกว้างขึ้น

2. ครูช่วยแนะนำให้นักเรียนเกิดความคิด สิ่งเกิดเกี่ยวกับสิ่งที่ตนรับรู้หลากหลายชนิดขึ้น ควรแนะนำให้เห็นถึงความแตกต่างในด้านรูปลักษณะ คุณค่า ฯลฯ เพื่อให้นักเรียนได้เข้าใจถึงความหลากหลายนั้นแม้ในขั้นนี้จะไม่ต้องแท้นัก

3. ในขั้นนี้นักเรียนเริ่มมีความรู้ซึ่งขึ้นและกว้างขึ้น นักเรียนจึงสามารถหันกลับไปพิจารณางานศิลปะขั้นต้นที่ตนศึกษาสำรวจอยู่ และเนื่องจากนักเรียนรู้กว้างขึ้น และได้รับการแนะนำให้คุ้นเคยกับการหาหลักฐานมาประกอบ นักเรียนอาจพยายามหาหลักฐานมาอ้างอิงสนับสนุนความคิดของตน

ระบบการเรียนการสอนศิลปะวิจารณ์ในกระบวนการของมิลเลอร์ จะเห็นว่ามิลเลอร์เริ่มด้วยการปูพื้นฐานผู้เรียนในลักษณะที่ให้ผู้เรียน ได้ตระหนักถึงรูปแบบลักษณะต่างๆของศิลปะเสียก่อนคือฝึกให้รับรู้สิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏในภาพงานศิลปะ

ขั้นต่อไปผู้เรียนแสดงความคิดเห็นในการแบ่งแยกส่วนประกอบต่าง ๆ ในผลงานศิลปะด้วยความคิดเห็นส่วนตัว แล้วครูจึงเริ่มช่วยนำแนวทางการเรียนรู้อย่างเป็นระบบขึ้นโดยใช้วัสดุอุปกรณ์ และผลงานศิลปะต่างๆช่วยในการเรียนการสอน

ในขั้นที่ 3 นี้ ซึ่งเป็นขั้นแรกของกระบวนการเรียนเป็นระบบ มิลเลอร์ระบุว่า เป็นการทำให้นักเรียนได้มีประสบการณ์กับสิ่งที่เราเรียกว่า เครื่องชี้แนะให้เกิดการเห็น หรือรับรู้สิ่งหลาย ๆ สิ่ง คือ การเสาะแสวงหาลักษณะใดลักษณะหนึ่งที่พึงประสงค์ จากการมองหาหลาย ๆ ที่ หลาย ๆ สิ่งและหลาย ๆ วิธี ในขั้นต้นนี้ครูจะนำนักเรียนค้นหาลักษณะงานศิลปะใน

ลักษณะที่เป็นสิ่งย่อยๆ เฉพาะสิ่ง เช่น ดูที่สี ดูที่รูปร่าง เป็นต้น

4. ในขั้นนี้จะเริ่มค้นหาทำความเข้าใจกับผลงานศิลปะ โดยโยงส่วนประกอบย่อยนั้น เข้าด้วยกัน เปรียบเทียบกับส่วนประกอบย่อยของงานชิ้นอื่นๆ เป็นต้น

5. ในขั้นนี้ผู้เรียนเริ่มที่จะสร้างระบบการตัดสินใจสัมพัทธ์ต่าง ๆ ในผลงานศิลปะ เริ่มสามารถที่จะแจกแจงข้อดีข้อเสีย หรือแสดงความคิดเห็นที่งานศิลปะก่อให้เกิดแก่คนในระหว่างการปฏิบัติการณ์ เมื่อมาถึงขั้นนี้ผู้เรียนจะเกิดความรู้สึกสนใจรู้ต่อเนื่องออกไป

โฮล์เด็น (Holden ,1982) ได้เสนอแนะการเรียนการสอนเพื่อสร้างประสบการณ์ ในการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูด เพื่อให้เด็กเรียนเรียนรู้การตัดสินใจภาพจักรงานศิลปะ โดยการให้เด็กมีประสบการณ์กับสิ่งต่อไปนี้

1. มิติด้านส่วนประกอบย่อย ครูควรเริ่มต้นด้วยการให้เด็กสนใจค้นหาด้วยสายตา เกี่ยวกับองค์ประกอบมูลฐานทาง ศิลปะ เช่น สี เส้น รูปร่าง-รูปทรง และพื้นผิว ถามคำถามเด็ก ว่าคุณสมบัติเหล่านี้ในผลงานศิลปะชิ้นนั้น ๆ เป็นอย่างไร

2. มิติด้านโครงสร้าง ศิลปินจัดส่วนประกอบต่างๆขององค์ประกอบมูลฐานทางศิลปะ ในลักษณะบางลักษณะทำให้น่าดู น่าสนใจ ผู้ดูงานศิลปะชอบดูสิ่งที่สมดุล มีเอกภาพและกลมกลืน สอดคล้องกัน เรามองหารูปแบบที่เชื่อมโยงต่อเนื่องให้เกิดจังหวะจะโคนในงานศิลปะ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้คือการผสมผสานส่วนประกอบต่างๆเข้าด้วยกัน ทำให้ส่วนประกอบย่อยๆนั้นสัมพันธ์กันก่อตัว เป็นกลุ่มเป็นระบบขึ้น ถามคำถามเด็กถึงการเชื่อมโยงส่วนประกอบต่าง ๆ ในงานศิลปะเหล่านี้คือ ความสมดุล จังหวะลีลา

3. มิติด้านเทคนิควิธีการ งานศิลปะสมัยใหม่จำนวนมากมุ่งพัฒนาเทคนิควิธีการและการใช้สื่อในการสร้างงานศิลปะ แต่ก็มีผลงานศิลปะบางส่วนที่มิได้แสดงร่องรอยของเทคนิควิธีการ แจ่มชัด หรือสื่อว่ามุ่งแสดงอะไรผู้ดูจะมีความรู้ด้านเทคนิควิธีการทางด้านศิลปะได้ด้วยการอ่าน จากหนังสือ ไปดูผลงานศิลปะที่ติดตั้งแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑ์หรือเคสท่า หรือใช้เทคนิควิธีการ นั้นเอง ครูอาจพูดคุยถึงเทคนิควิธีการใหม่ๆที่ศิลปินใช้ในการสร้างงาน

4. มิติด้านความรู้สึก การแสดงออกด้านความรู้สึกอารมณ์ ลักษณะหรือคุณสมบัติของมนุษย์ที่เกิดขึ้นเมื่อได้รับรู้ผลงานศิลปะ เมื่อผู้ดูดูว่างานศิลปะชิ้นนี้ดูสงบ เยือกเย็น หรือดูน่ากลัว ก็จะทำให้ความเห็นด้านความรู้สึกอารมณ์ที่ผลงานศิลปะชิ้นนั้นก่อให้เกิดขึ้น ครูควรให้เด็กเรียนสามารถ ระบุถึงความรู้สึกเหล่านี้ที่ศิลปะก่อให้เกิดความรู้สึกในที่ เป็นความรู้สึกที่อยู่ในตัวงานศิลปะที่

สามารถสะท้อนออกมาให้ผู้รับรู้ได้ ต่างกับการที่จะพูดว่า "ผลงานศิลปะชิ้นนี้ทำให้ฉันรู้สึกเศร้า" คำพูดเช่นนี้ต่างกับคำพูดที่ว่า "ผลงานศิลปะชิ้นนี้ดูเศร้า" เพราะประโยคแรกเป็นประโยคที่แสดงความรู้สึกของผู้ที่ผู้ดูเป็นศูนย์กลาง มิใช่ผลงานศิลปะเป็นศูนย์กลางแห่งการรับรู้ นั่น แต่ถ้าผู้ตอบระบุถึงความรู้สึกที่อยู่ภายในของผลงานศิลปะ และให้ตัวศิลปะเป็นศูนย์กลางผู้ดูสามารถเห็นจุดต่าง ๆ ที่อยู่ในตัวงานที่ก่อให้เกิดความรู้สึกนั้น ครูควรพยายามนำคำถามไปในแนวทางประเภทหลังที่ให้ผลงานศิลปะเป็นศูนย์กลางของความรับรู้ของนักเรียน ผลงานศิลปะก่อให้เกิดความรู้สึกอารมณ์แก่ผู้ดู มิใช่ผู้ดูเกิดความรู้สึกอารมณ์เกี่ยวกับศิลปะนั้น

นอกจากนี้ครูอาจพานักเรียนไปพิพิธภัณฑ์ (หรือสถานที่แสดงนิทรรศการศิลปะ) เพื่อให้เด็กได้ดูผลงานศิลปะของจริง การที่เด็กได้เรียนรู้จากการมอง การแยกแยะ การบรรยายในสิ่งที่เห็น และการได้รู้จักศิลปะว่ามีความสำคัญต่อเราอย่างไร โดยการศึกษาโดยตรงจะเป็นการพัฒนาทักษะหลายด้าน เช่น ทักษะทางการพูด ทักษะการสื่อสาร ความรู้สึกในงานศิลปะและการรู้คุณค่าความงาม (Mattil and Marzzan, 1981) สำหรับนักเรียนในระดับประถมศึกษา ก่อนที่จะแนะนำนักเรียนเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ในงานศิลปะ และการอภิปรายพูดคุยเกี่ยวกับงานศิลปะควรให้นักเรียนรู้จักวิธีการมองเสียก่อน (Jefferson, 1963) ซึ่งจะมีส่วนช่วยยกระดับทักษะทางการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดของเด็ก ดังที่ อ่ำไพ ตีรณสาร (2534) ได้เสนอแนะไว้ดังต่อไปนี้

1. การจัดกิจกรรมที่เน้นเพื่อฝึกการมองภาพตามที่ปรากฏจริง

ครูควรฝึกให้นักเรียนมุ่งความสนใจมองแต่สิ่งที่ปรากฏต่อสายตาในขณะที่หนึ่งๆ โดยปราศจากการคำนึงถึงคุณลักษณะคงที่ หรือเกิดจากความเคยชิน โดยครูจะจัดเตรียมวัตถุ หรือภาพ โดยเริ่มจากที่ไม่คุ้นตามาให้นักเรียนดู เช่น ก้อนหิน เศษไม้ หรือ กระดาษสีที่ตัดเป็นรูปอิสระต่าง ๆ จากนั้นอาจให้นักเรียนเปรียบเทียบกับภาพร่างต่างๆ และบอกว่าภาพใดเหมือนกับสิ่งที่ตนเห็นมากที่สุด หรือ ถ้าจะฝึกความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่เห็น และการวาดภาพด้วย ก็อาจให้นักเรียนร่างภาพที่ตนเห็นลงบนกระดาษก็ได้ นอกจากการดูสิ่งที่ไม่คุ้นเคย ครูก็อาจสอดแทรกสิ่งที่อยู่ในชีวิตประจำวันให้นักเรียนสังเกตด้วย อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เคยมีให้นักเรียนฝึกการสังเกตนี้ ควรมีรูปร่างรูปทรงและรายละเอียดชัดเจนความซับซ้อนที่เหมาะสมกับระดับชั้น เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนประสบความสำเร็จ ถ้าหากเกินไปนักเรียนอาจหมดกำลังใจ นอกจากการฝึกการมองรูปร่าง รูปทรงแล้ว อาจประยุกต์กิจกรรมในทำนองเดียวกันนี้ เพื่อฝึกการมอง

คุณสมบัติต่างๆในองค์ประกอบศิลป์ได้เช่นกัน เช่น ในเรื่องของสี แสงเงา สัดส่วน และพื้นผิว เป็นต้น

2. การจัดกิจกรรมที่เน้นการมองจากมุมมองและสภาวะที่หลากหลาย

โดยส่วนใหญ่แล้ว นักเรียนจะเคยชินกับการมองจากมุมมองปกติ คือ ที่ระดับสายตา อย่างไรก็ตาม เพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างงานศิลปะที่น่าสนใจ และสร้างสรรค์ เราควรจัดประสบการณ์ให้นักเรียนได้ฝึกมองจากมุมมองที่หลากหลายซึ่งเป็นการขยายมวลประสบการณ์และเป็นข้อมูลให้นักเรียนไว้คิดสรร เพื่อการถ่ายทอดจินตนาการ และความรู้สึกได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เช่น การมองจากจุดที่ต่ำกว่าระดับสายตา โดยให้นักเรียนมองจากระดับพื้นแล้วเงยหน้าดูสิ่งรอบ ๆ ตัว หรือการยืนบนเก้าอี้ หรือบนโต๊ะ แล้วมองต่ำลงมา การมองในระยะที่ใกล้มาก ๆ เช่น การมองวัตถุจากกล้องจุลทรรศน์ การมองไกล ๆ เช่น การมองทิวทัศน์ หรือการพานักเรียนขึ้นไปมองทิวทัศน์จากตึกสูง ๆ หรือการมองจากมุมมองแปลก ๆ เช่น การก้มศีรษะมอง หรือตะแคงศีรษะมอง นอกจากนั้นอาจฝึกการมองในสภาวะต่างๆ เช่น ในที่มีแสงน้อยหรือมีสิ่งกีดขวางสายตา เป็นต้น หลังจากการฝึกมองจากมุมมองต่าง ๆ ครูอาจนำภาพของศิลปินต่าง ๆ ที่มองในมุมมองเดียวกับนักเรียนมาให้นักเรียนดู หรือครูอาจนำอภิปรายเกี่ยวกับภาพที่เห็น และความรู้สึกที่ได้จากการมองนั้น นอกจากนั้นยังอาจเป็นการนำเข้าสู่กิจกรรมการสร้างงานศิลปะ เช่น การวาดภาพพระบาฮัส เป็นต้น

3. การมองสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว

ในชีวิตประจำวันนั้น นักเรียนอาจไม่มีโอกาสมอง หรือสังเกตสิ่งต่าง ๆ อย่างจริงจังเท่าไรนัก ถึงแม้จะเห็นสิ่งต่าง ๆ ก็มักถูกรอบง่าด้วยความคงที่ ความเคยชิน และข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งนั้น ๆ สืบเนื่องจากการส่งเสริมที่กล่าวถึงใน 2 ข้อแรก ครูควรจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ฝึกการมองสิ่งต่าง ๆ ในสิ่งแวดล้อม โดยการเน้นการมองภาพจากที่ปรากฏจริง และการมองจากมุมมองต่าง ๆ เช่น การพานักเรียนไปวาดภาพในชุมชนใกล้ๆ โรงเรียน การค่อย ๆ สังเกตความเปลี่ยนแปลงของภาพที่ปรากฏ เมื่อเปลี่ยนตำแหน่ง หรือมุมที่มอง สิ่งที่สามารถช่วยกำหนดขอบเขตในการมองคือการทำจอร์รับภาพจำลอง โดยการตัดกระดาษเป็นกรอบหน้าต่าง เมื่อมองผ่านจอร์รับภาพนี้ไปสู่จุดหมายปลายทาง จะได้ขอบเขตของภาพ เราจะได้ภาพเน้นเฉพาะจุด เมื่อเลื่อนจอร์ออกให้ห่างจากตา จะได้ภาพมุกกว้างเมื่อเราเลื่อนจอร์เข้าใกล้ตา

4. การให้ความรู้เกี่ยวกับลักษณะ และความเป็นมาของสิ่งต่าง ๆ

สรรพลึงหรืองานศิลปะในหลาย ๆ กรณีนั้น มีความสำคัญต่อภาพที่ปรากฏอย่างใกล้ชิดบางอย่างเปลี่ยนแปลงไปตามเวลา และสภาพการณ์ เช่น ไข่ไม้ เริ่มตั้งแต่เป็นไข่อ่อนจะมีขนาดเล็กสีอ่อน และมีรายละเอียดไม่มากนัก จากนั้นก็จะมีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปเมื่อโตเป็นไข่ที่สมบูรณ์เต็มที่และเมื่อเป็นไข่แก่ก็ร่วงโรย ในลักษณะนี้ครูอาจเตรียมตัวอย่างจริงในแต่ละช่วงมาให้ให้นักเรียนสังเกตและเปรียบเทียบตามภาพที่ปรากฏ โดยพิจารณาจากหลักการทางศิลปะต่าง ๆ เช่น ขนาด พื้นผิว รูปร่าง หรือสี เป็นต้น นอกจากการสังเกตสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติแล้ว การรับรู้งานศิลปะที่มีลักษณะเฉพาะต่าง ๆ ก็ต้องอาศัยความเข้าใจในหลักการหรือแนวคิดในการทำงานของศิลปินด้วย ดังตัวอย่างที่กล่าวไว้ในอุปสรรคในการมองเห็นในข้อ 5 ดังนั้น ครูควรให้ความรู้ โดยการอธิบายประกอบการยกตัวอย่างลักษณะงานที่มีจำนวนมากพอที่นักเรียนจะสรุปการเห็นลักษณะเฉพาะนั้น ๆ อย่างชัดเจน

5. การจัดกิจกรรมที่เสริมสร้างจินตนาการในการมองเห็น

การสร้างงานศิลปะที่เกิดจากการประสมประสานสิ่งที่เห็นต่าง ๆ เข้าด้วยกันด้วยสภาวะที่ต่างไปจากปกติ เช่น ขนาด โดยการขยายของที่ปกติเคยเล็กให้ใหญ่ขึ้น ไปประกอบกับของที่ปกติเคยใหญ่แต่ย่อให้เล็กลง หรือสร้างภาพเรื่องเดียวกัน แต่ประกอบขึ้นด้วยรายละเอียดจากมุมมองต่าง ๆ กัน เป็นต้น

นอกจากนี้โยฮันเซน (Johansen, 1978 อ้างถึงใน มะลิฉัตร เอื้ออนันท์ 2529) ยังได้เสนอแนะกระบวนการเรียนการสอนซึ่งเป็นการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความซาบซึ้งในงานศิลปะในสามกระบวนการตามลำดับ ดังนี้

1. กระบวนการที่ 1 เป็นการสอนเพื่อพัฒนาสติปัญญา มีเป้าหมายที่สำคัญ คือ ให้ได้รับรสสุนทรียภาพจากการมองศิลปกรรม พัฒนาความสามารถในการมองที่ซับซ้อนขึ้น เด็กจะได้รับการส่งเสริมให้บรรยายสิ่งที่ได้จากการมองและสามารถตีความได้ว่า ศิลปกรรมนั้นมีลักษณะอย่างไร ลึกลับ รื่นเร้าสนุกสนาน ประหลาด ฯลฯ วิธีการคือ การสนทนาโต้ตอบอันนำไปสู่เป้าหมาย ถ้าประเด็นในการสนทนามีความซับซ้อนก็ต้องพึ่งพาคำรู้ด้านประวัติศาสตร์

2. กระบวนการที่ 2 เป็นการสอนที่เน้นการนำประสบการณ์ของนักเรียนมาเกี่ยวพันกับการมองศิลปกรรม วิธีการคือ ครูจะพูดโน้มน้าวความคิด จินตนาการ ให้เด็กนำประสบการณ์มาเป็นพื้นฐานการวิจารณ์ศิลปกรรม

3. กระบวนการที่ 3 ส่วนนี้เป็นการนำเด็กสู่เทคนิคการสนทนา กระบวนการนี้มี 3 ขั้นตอน ที่มีความเชื่อมโยงกันระหว่างศิลปะวิจารณ์กับการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะโดยเน้นการสื่อสารทางภาษา ดังนี้

- 1) เน้นความประทับใจ (impression)
- 2) เน้นการแสดงออก (expression)
- 3) การสร้างข้อกำหนด (commitment)

การตอบสนองงานศิลปะโดยการพูด เป็นการพูดถึงงานศิลปะทั้งของตนเองและของผู้อื่นซึ่งในการพูดถึงงานศิลปะของผู้อื่นนั้น นิรมล ศิริณสาร สวัสดิบุตร (2525) กล่าวว่า จะช่วยทำให้เด็กเรียนรู้เรื่องความงาม และการมีความคิดสร้างสรรค์ยิ่งขึ้น เป็นประโยชน์แก่การสร้างสรร้งงานศิลปะต่อไป ทั้งยังได้รู้และเข้าใจเทคนิควิธีที่คนอื่นใช้ ได้ชื่นชมผลงานของเขาได้เปรียบเทียบกับผลงานของตน และพยายามปรับปรุงผลงานของตนให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับการเรียนรู้งานศิลปะของผู้อื่น โดยการศึกษางานศิลปะและพูดอภิปรายเกี่ยวกับงานศิลปะทำได้ดังนี้คือ

- 4.1 การดูงานศิลปะของนักเรียนรุ่นก่อน แล้วอภิปราย
- 4.2 การดูภาพถ่าย สไลด์ फिल्मสตริป ภาพยนตร์ที่แสดงผลงานของศิลปินมีชื่อ แล้วอภิปราย
- 4.3 การไปชมนิทรรศการหรืองานแสดงผลงานศิลปะ
- 4.4 การฟังวิทยากรที่เป็นศิลปินบรรยายเรื่องเกี่ยวกับศิลปะหรือประสบการณ์ในการสร้างงานศิลปะของเขา
- 4.5 การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติและผลงานของจิตรกร ประติมากร สถาปนิก และนักออกแบบที่มีชื่อเสียง (สำหรับเด็กโต)
- 4.6 การสังเกตสิ่งที่เกิดขึ้นจากฝีมือ และเทคนิควิธีการทำงานทางศิลปะของคน เช่น ลวดลายผ้า ป้ายโฆษณา ภาพประกอบเรื่องในหนังสือ แล้วอภิปราย
- 4.7 การสะสมงานศิลปะ (เท่าที่ทำได้) ภาพงานศิลปะ และภาพที่เกี่ยวข้องกับงานสถาปัตยกรรม การตกแต่งภายใน เครื่องเรือน เครื่องประดับ และแลกเปลี่ยนกันดู แล้วอภิปราย
- 4.8 การพูดวิจารณ์งานศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่ง

4.9 การพูดเรื่องงานศิลปะที่น่าสนใจ

นอกจากนั้น เฮร์เบอร์โฮล์ (Herberholz, 1985) ยังได้เสนอแนะการจัดการเรียนการสอนเรื่องการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูด ให้กับเด็กในระดับอายุต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้

ระดับที่ 1 อายุ 2-4 ปี

เด็กในระดับนี้มีพัฒนาการการรับรู้งานศิลปะ อยู่ในขั้นที่สามารถเรียนรู้ทักษะการคิด เช่น การสังเกต การบรรยาย การเปรียบเทียบความเหมือน ความแตกต่าง และการสร้างจินตนาการได้แล้ว ซึ่งการสอนเรื่องการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดกระทำได้ดังนี้

1. ฝึกให้เด็กวิเคราะห์องค์ประกอบพื้นฐานทางศิลปะ เช่น เส้น สี คุณค่า รูปร่าง-รูปทรง และพื้นผิวของงานศิลปะและธรรมชาติ
2. ฝึกสังเกตวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างงานศิลปะ เช่น สีน้ำมัน สีน้ำ ดินเหนียว หิน เป็นต้น
3. ฝึกการบรรยายเกี่ยวกับอารมณ์ ความคิด ความรู้สึกในงานศิลปะตามที่เห็นและเข้าใจ
4. สนทนาเกี่ยวกับการออกแบบส่วนประกอบต่าง ๆ ในงานศิลปะและธรรมชาติ โดยใช้คำง่าย ๆ สั้น ๆ
5. ฝึกการมองดูความเหมือนและความแตกต่างของงานศิลปะ 2 ชิ้น ที่มีเนื้อเรื่องเดียวกัน เช่น ภาพวาดเด็กแบบเหมือนจริงจากศิลปินคนละคนกัน
6. ฝึกสังเกตความแตกต่างกันของภาพงานศิลปะต้นแบบกับภาพงานศิลปะ ซึ่งเป็นภาพถ่ายจากภาพต้นแบบ
7. ฝึกให้นักเรียนศึกษาความสวยงามของภาพงานศิลปะ ที่เป็นภาพทิวทัศน์ในเมืองกับชนบท

ระดับที่ 2 อายุ 4-8 ปี

เด็กในระดับนี้ต้องการโอกาสที่จะแสดงความสามารถ ในการเรียนรู้ที่จะวิเคราะห์เปรียบเทียบ และค้นหาความสัมพันธ์ของความหมาย การประเมินคุณค่าและเรียนรู้ที่จะใช้ภาษาในการพูดเกี่ยวกับงานศิลปะ ซึ่งการสอนเด็กในระดับนี้ทำได้ดังนี้

1. วิเคราะห์ความแตกต่างของการออกแบบองค์ประกอบต่างๆของงานศิลปะ และ
สิ่งแวดล้อมรอบตัว

2. เลือกงานศิลปะที่มีความเหมือนหรือความแตกต่างกันตามหลักการทางศิลปะ

3. บรรยายกระบวนการของการใช้วัสดุอุปกรณ์ เช่น สีน้ำ ดินเหนียวในการสร้าง
งานศิลปะ

4. บรรยายความหมายของงานศิลปะ เช่น อารมณ์ ความรู้สึกที่ทำให้เกิดความรู้สึก
สบายตา ชัดแจ้ง ซึ่งเกิดจากการจัดการออกแบบของงานศิลปะ

5. เปรียบเทียบงานศิลปะ 2 ชิ้น ที่มีรูปแบบและวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้สร้างงานเหมือนและ
แตกต่างกัน

6. เปรียบเทียบงานศิลปะ 2 ชิ้น ที่มีเรื่องราวเหมือนกัน แต่ต่างกันที่วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้
ในการสร้างงาน ศิลปินผู้วาดภาพและรูปแบบ โดยการบรรยายถึงคุณสมบัติต่างๆที่ทำงานศิลปะ
2 ชิ้นนี้เหมือนหรือต่างกัน

7. สังเกตวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างงานศิลปะจากภาพงานศิลปะ ซึ่งถ่ายทอดจาก
ภาพต้นแบบ

ระดับที่ 3 อายุ 8-12 ปี

เด็กในช่วงอายุนี้นี้จะมีการพัฒนาการเพิ่มมากขึ้นในการที่จะเรียนรู้ และการตอบสนอง
ในด้านความงามของงานศิลปะ เด็กสามารถรับรู้ในรายละเอียดต่าง ๆ และความหมายต่าง ๆ
ในงานศิลปะของตนเอง และงานศิลปะซึ่งสร้างขึ้นโดยศิลปินนักวาดภาพ เด็กจะสนใจทั้งตัวศิลปิน
และงานศิลปะของเขา การสอนการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดให้กับเด็กระดับนี้ ทำได้ดังนี้

1. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆในงานศิลปะ

2. บรรยายถึงการออกแบบส่วนต่างๆในภาพงานศิลปะ ซึ่งทำงานศิลปะชิ้นนั้น ๆ

มีความหมายที่ชัดเจน

3. อธิบายถึงการเลือกวัสดุอุปกรณ์ในการสร้างงานศิลปะของนักวาดภาพ

4. อภิปรายถึงความหมายของงานศิลปะและประเมินคุณค่าของงานศิลปะ เกี่ยวกับ

คุณสมบัติด้านความงาม

5. เปรียบเทียบงานศิลปะ 2 ชิ้น หรือมากกว่านั้น ซึ่งเป็นงานศิลปะที่ใช้วัสดุอุปกรณ์
คนวาด และรูปแบบของงานต่างกัน โดยวิเคราะห์เกี่ยวกับคุณสมบัติต่างๆ ซึ่งทำงานศิลปะ

มีความเหมือน หรือ แตกต่างกัน

6. บรรยายถึงคุณสมบัติด้านความงาม ซึ่งทำให้งานศิลปะชิ้นหนึ่งมีคุณสมบัติที่พิเศษกว่างานศิลปะชิ้นอื่นๆ

จะเห็นได้ว่า การที่บุคคลจะตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดได้อย่างลึกซึ้งกว้างขวางได้นั้น ควรจะต้องมีความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับงานศิลปะ ต้องได้รับการส่งเสริมแนะนำฝึกฝนเพื่อให้มีประสบการณ์เกี่ยวกับงานศิลปะต่างๆ อีกทั้งประสบการณ์ในการดูผลงานศิลปะก็มีความสำคัญเช่นกัน การตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดเป็นทักษะทางศิลปะที่นักเรียนจำเป็นต้องมี การตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดเป็นคุณสมบัติที่สามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นในตัวบุคคลได้ โดยใช้กระบวนการทางการศึกษา ดังนั้น ควรมีการส่งเสริมทักษะทางด้านนี้ให้แก่ผู้เรียน ซึ่งครูเป็นบุคคลสำคัญในการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รู้วิธีการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดได้อย่างถูกต้อง เพราะครูผู้สอนศิลปะเป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์การให้เด็กได้เห็นผลงานศิลปะหลายๆ ได้มีโอกาสอภิปรายเกี่ยวกับผลงานศิลปะ จะทำให้เด็กมีประสบการณ์ทางศิลปะที่กว้างขวาง ซึ่งจะทำให้เด็กเกิดความซาบซึ้งในงานศิลปะ และเห็นคุณค่าของงานศิลปะมากขึ้น

แนวคิดและทฤษฎีทางศิลปศึกษาที่เกี่ยวกับการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูด

ทฤษฎีหมายถึงกรอบหรือแนวคิดที่จะนำไปสู่การปฏิบัติจริง เพื่อหาคำตอบทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณค่า โดยทั่วไปทฤษฎีต่างๆจะต้องได้รับการพิสูจน์แล้วว่าเป็นไปได้ ก่อนที่จะยึดเป็นแนวในการปฏิบัติต่อไป ในความรู้ทางวิทยาศาสตร์ การกำหนดทฤษฎีต่างๆขึ้นมา คุณจะมีตัวบ่งชี้ที่ชัดเจนและสามารถนำไปปฏิบัติได้โดยปราศจากความกังขา แต่ในความรู้ลึกที่เป็นศิลปะซึ่งเป็นความรู้เชิงคุณค่า การกำหนดทฤษฎีต่างๆ ขึ้นมาเพื่อให้บรรลุผลที่เป็นสากล จะเป็นเรื่องที่ยากยิ่ง อย่างไรก็ตามได้มีนักคิดหรือนักปราชญ์ทางศิลปะพยายามกำหนดกรอบความคิดอันเกี่ยวข้องกับการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดไว้ (พีระพงศ์ กุลพิศาล, 2533) ซึ่งการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูด ผู้วิจัยได้ศึกษา รวบรวม และสรุปแนวคิดหลักของแต่ละทฤษฎี ดังต่อไปนี้

เกสเกิล และเฮอร์วิทซ์ (Gaitskell and Hurwitz, 1968) กล่าวถึงการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดตามแนวคิดของเฟลด์แมน (Feldman) ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปศึกษาว่า สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมได้ ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ชั้น คือชั้นการบรรยาย (Description) ชั้นวิเคราะห์โครงสร้าง (Formal analysis) ชั้นตีความ (Interpretation) และชั้นการประเมินค่า (Judgement)

ชั้นการบรรยาย (Description) ในชั้นนี้เป็นการให้นักเรียนบรรยายสิ่งต่าง ๆ ที่พบในผลงานศิลปะ เป็นลักษณะการบรรยายง่าย ๆ เกี่ยวกับวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ที่พบในภาพ รูปวาง รูปทรง สี และสิ่งอื่น ๆ เพื่อให้รู้ว่ามียะไรหรือเห็นอะไรอยู่ในภาพงานศิลปะ โดยครูจัดประสบการณ์ให้นักเรียนได้ฝึกการบรรยายทั้งภาพเหมือนจริงที่มีรูปวาง รูปทรง วัตถุสิ่งของต่าง ๆ เหมือนจริง และภาพที่ไม่มีเหมือนจริง เช่น ภาพนามธรรม โดยให้นักเรียนบรรยายตามการรับรู้ของแต่ละคน ซึ่งไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน เช่น เมื่อดูภาพนามธรรม นักเรียนบางคนอาจมองเห็นสีแดง บางคนมองเห็นสีส้ม บางคนเห็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส บางคนมองเห็นรูปทรงเรขาคณิต เป็นต้น

ชั้นการวิเคราะห์โครงสร้าง (Formal analysis) การวิเคราะห์โครงสร้างเป็นการบรรยายที่ลึกลงไปอีก คือ เป็นการให้นักเรียนได้วิเคราะห์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของ รูปวาง รูปทรง เส้น พื้นผิว ในงานศิลปะ และให้นักเรียนมองเห็นความแตกต่างของสิ่งเหล่านั้น ให้เห็นถึงคุณค่าของเส้น สี รูปวาง รูปทรง และองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดผลงานนั้นขึ้นมา

ชั้นการตีความ (Interpretation) การตีความ คือการให้นักเรียนได้คิด และหาความหมายของภาพงานศิลปะ เป็นการค้นหาความหมายต่าง ๆ การแสดงออกทางอารมณ์ของภาพที่ผู้วาดภาพต้องการสื่อมายังผู้ดู ตามความเข้าใจและตามความคิดของนักเรียน

ชั้นการประเมินค่า (Judgement) เป็นขั้นสุดท้าย ซึ่งเป็นการให้นักเรียนแสดงความรู้สึกของตนเองที่มีต่องานศิลปะ แสดงความคิดเห็นในแง่ของการเห็นความงาม ความชอบ การเห็นคุณค่าของงานศิลปะ ซึ่งนักเรียนในชั้นประถมศึกษาตอนปลายครูควรพยายามใช้คำถามถามนักเรียนให้แสดงความคิดเห็น และการให้เหตุผลในการประเมินค่างานศิลปะของนักเรียน โดยการย้อนกลับไปที่ ตั้งแต่การเริ่มต้นในชั้นแรก คือ ชั้นการบรรยาย จนมาถึงขั้นสุดท้าย คือชั้นการประเมินค่า

ทฤษฎีการจัดประเภทการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูด (Varlentine's categories for classifying verbal response) ของ วาเลนไทน์ (C.W. Verlentine, 1962)

วาเลนไทน์กล่าวว่า ทฤษฎีการจัดประเภทการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดของเขาสามารถจะนำไปใช้เป็นแนวทางสำหรับครูที่จะศึกษาปฏิกิริยาของเด็กที่มีต่องานศิลปะ ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับนักเรียนในระดับประถมศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษา

วาเลนไทน์แบ่งประเภทของการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. การร่วมกันทางประสพการณ์ (Associative) เป็นการแสดงออกถึงความชื่นชมซึ่งเกิดจากประสพการณ์ส่วนตัวของเด็กเอง เช่น "ภาพงานศิลปะนี้เตือนให้ฉันนึกถึงวันแรกของฤดูใบไม้ผลิ"

2. ความเป็นอัตนัย (Subjective) เป็นการบ่งบอกลักษณะของความรู้สึกนึกคิดส่วนตัวของเด็ก เช่น "ฉันรู้สึกมีความสุขเมื่อได้มองดูภาพงานศิลปะประเภทนี้"

3. ลักษณะเฉพาะ (Character expression) เป็นการพูดโดยอ้างอิงถึงวัตถุหรือสิ่งต่างๆในภาพ ซึ่งให้ความรู้สึกที่สัมผัสได้ เช่น ภาพงานศิลปะนี้ดีมาก สามารถได้ยินเสียงหนูร้องอยู่ในห้องในภาพนี้

4. ความเป็นปรนัย (Objective) เป็นการแสดงออกถึงความสามารถในการบรรยายรูปแบบในศิลปกรรม เป็นการพูดอธิบายถึงองค์ประกอบพื้นฐานทางการเห็นเรื่อง เส้น สี เป็นต้น เช่น "ภาพงานศิลปะภาพนี้มีเส้นต่าง ๆ เป็นจำนวนมากทำให้ภาพดูยุ่งเหยิง"

ทฤษฎีการจัดระดับการเรียนรู้เรื่องการรับรู้งานศิลปะ (Levels of Perceptual Learning) ของมาเดจา (Madeja, 1977)

มาเดจาได้แบ่งระดับความสามารถของการเรียนรู้เรื่องการรับรู้งานศิลปะออกเป็น 4 ระดับ ซึ่งมาเดจา กล่าวว่า สามารถที่จะนำมาประเมินความสามารถในการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดของนักเรียนประถมศึกษาได้ โดยประเมินจากคำพูดที่ผู้เรียนถ่ายทอดออกมากับรายละเอียดต่างๆในแต่ละระดับความสามารถในการรับรู้งานศิลปะ มีดังนี้คือ

ระดับที่ 1 การสังเกต (Observation)

การสังเกตเป็นความสามารถในระดับต่ำสุดของการรับรู้งานศิลปะ เป็นความสามารถที่จะบอกประเภทของงานศิลปะได้ เช่น บอกได้ว่า เป็นภาพเขียน เป็นงานปั้น เป็นต้น สามารถอธิบายเรื่องราวในงานศิลปะได้ และสามารถสังเกตได้ถึงคุณลักษณะต่างๆในงานศิลปะได้ เช่น บอกว่าภาพเป็นภาพสีน้ำ ซึ่งใช้สีตรงกันข้ามกัน เป็นต้น

ระดับที่ 2 การอธิบายความสัมพันธ์ของส่วนประกอบต่าง ๆ ในงานศิลปะ (Description of Visual relationship)

ในระดับที่ 2 นี้เป็นความสามารถที่จะอธิบายความสัมพันธ์ขององค์ประกอบพื้นฐานของการเห็น เช่น ความสัมพันธ์ของรูปร่างหรือรูปทรงกับพื้นผิว เป็นต้น สามารถอธิบายความสัมพันธ์ของเรื่องราวกับสิ่งต่างๆ ที่ประกอบกันอยู่ในภาพ และสามารถอธิบายถึงความสัมพันธ์กันขององค์ประกอบศิลป์ เช่น ความสมดุล ความเป็นเอกภาพ เป็นต้น

ระดับที่ 3 การเลือก (Selectivity)

ในระดับนี้เป็นความสามารถที่จะเลือกส่วนประกอบต่าง ๆ ของงานศิลปะ ที่พิจารณาแล้วว่ามีความแตกต่างกว่าส่วนอื่น ๆ เป็นลักษณะของการเปรียบเทียบความแตกต่างของงาน สามารถให้เหตุผลอธิบายส่วนต่างๆของงานศิลปะที่เห็นว่าสำคัญได้

ระดับที่ 4 การกล่าวถึงรูปแบบของงานศิลปะโดยทั่ว ๆ ไป (Generalization of Form)

ระดับที่ 4 นี้ เป็นการรับรู้ในระดับที่สูงสุด เป็นความสามารถในการสังเคราะห์ (synthesis) ส่วนประกอบต่างๆในตัวงานศิลปะทั้งหมด เทคนิควิธีการ แบบอย่างของงาน โดยสามารถให้เหตุผลอธิบายการสังเคราะห์ส่วนต่างๆของงานศิลปะแต่ละส่วนได้

จากทฤษฎีต่าง ๆ ดังกล่าวมานั้น สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยเรื่องการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดได้ และนำมาใช้เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนศิลปศึกษา โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับหลักสูตรการเรียนการสอน เพื่อช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาอย่างสมบูรณ์และเหมาะสมกับบุคลิกภาวะของผู้เรียนในระดับชั้นเรียนต่าง ๆ

การที่บุคคลมีการรับรู้ และมีประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งที่เขาเห็น ว่าเขาได้รับรู้อะไร เขาสามารถตอบสนองต่อสิ่งที่เขาเห็นได้หลายรูปแบบ บางคนมองแล้วเกิดความรู้สึกขึ้นภายในใจ บางคนนำสิ่งที่เขาเห็นถ่ายทอดออกมาเป็นภาพวาด บางคนตอบสนองสิ่งที่เห็นออกมาโดยการเขียน บางคนตอบสนองสิ่งที่เห็นโดยการพูด สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่แต่ละบุคคลมีปฏิกิริยาตอบสนองที่แตกต่างกัน (McFee and Degge, 1977)

การตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดนั้น มีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้ภาษา เพราะภาษา เป็นสื่อช่วยให้ผู้อื่นเกิดความเข้าใจในสิ่งที่เรารับรู้ ผู้วิจัยจึงคิดว่า การพูดและการใช้ภาษาของ นักเรียน เป็นสิ่งที่ทำให้นักเรียนมีการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดที่แตกต่างกัน ดังที่จะกล่าวถึงต่อไป

การพูดและการใช้ภาษาของนักเรียน

ภาษาเป็นสิ่งที่คนส่วนใหญ่ใช้ในการติดต่อกัน เพื่อก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ แนวคิด และทัศนคติต่าง ๆ ซึ่งสำหรับเด็กแล้วภาษาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะเป็นการนำเด็กเข้าสู่โลกใหม่อันจะเป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งในการพัฒนาขึ้นไป และในเรื่องของการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดนั้น การใช้ภาษาของเด็กก็มีส่วนสัมพันธ์กันดังที่ เฟลด์แมน (Feldman, 1978 : 141-157) ได้ศึกษาพบว่า เด็กเก่งทางภาษาสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ด้านศิลปะ วิจารณ์ได้อย่างดีเลิศ ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับศิลปะที่สำคัญ คือ ทั้งสองวิชาต่างเรียนเพื่อแปลความหมายออกมาเป็นเนื้อหา ครูที่สอนศิลปะกับครูที่สอนภาษาควรร่วมกันฝึกนักเรียนให้เป็น ผู้รับสื่อที่ดี ปกติแล้วการรับสื่อมีกระบวนการ ดังนี้ 1. รับรู้ 2. คิด 3. ปฏิบัติ เช่น เราแปลความหมายสู่การกระทำ นั่นคือ เมื่อได้เห็นศิลปกรรมแล้วก็เกิดกระบวนการวิจารณ์ (บรรยาย วิเคราะห์ ตีความ ประเมินค่า) และเกิดความชื่นชมในที่สุด

สรุปว่า การเรียนศิลปะถ้าได้นำไปสู่การอ่าน การพูด และการเขียนให้มากขึ้น ก็ จะเพิ่มจำนวนนักอ่านที่ดีให้มากขึ้นด้วย เด็กจะได้รู้วิธีการใช้ภาษาที่เป็นคำพูดเพื่อนำมาบรรยายทาง ศิลปะ และแปลภาษาศิลปะออกมาเป็นภาษาพูด หรือภาษาเขียน ถ้าทำได้ดังนั้นจนเป็นนิสัยแล้ว เด็ก ๆ จะได้นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

พัฒนาการทางการพูดของเด็กนั้น จะเกิดขึ้นเป็นลำดับขั้น พร้อม ๆ กับพัฒนาการทางร่างกาย การรับรู้ และสังคม ซึ่งจะส่งผลให้การตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดของเด็กมีความแตกต่างกันได้ ลำดับขั้นพัฒนาการทางด้านารพูดของเด็ก ได้มีนักศึกษาค้นคว้าวิจัยไว้ ดังข้อเขียนของ กิตติชาติ บุญชื่อ (2531), วัตสัน (Watson, 1965) และ ฟรานซิส (Francis, 1977) ดังนี้

1. ระยะเวลา เป็นระยะระหว่าง 1-2 ขวบ เป็นการพูดเลียนแบบโดยไม่เข้าใจความหมาย และจะค่อย ๆ พัฒนาคำศัพท์ที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง คำแรกของเขาจะเป็นคำนามที่ใช้ในความหมายทั่ว ๆ ไป เช่น ผู้ชายทุกคน คือ "พ่อ" และผู้หญิงทุกคนคือ "แม่" หรือบางครั้งเด็กจะใช้สัญลักษณ์แทนโดยใช้ท่าทางประกอบ เช่น แทนที่จะเรียก "ค้าง" (ชื่อสุนัข) ให้หมาหาก็อาจจะออกเสียงว่า "บ๊อบบ๊อบ" พร้อมกับก้มมือเรียก เด็กสามารถชี้ หู ตา จมูก ผม ตามคำสั่งได้ นักจิตวิทยาได้ให้ชื่อขั้นนี้ว่า One-Word sentence หรือ Single sentence Stage

2. ระยะเวลา เป็นระยะประมาณ 2-3 ขวบ เด็กเริ่มเข้าใจความหมายมากขึ้น และสามารถพูดโดยใช้คำคำเดียว หรือ 2 คำ ในความหมายแทนประโยชน์ทั้งประโยคได้ แม้จะไม่มีรูปไวยากรณ์แต่อย่างใด ประโยคเดียวกันนี้จะมีความหมายต่าง ๆ กันในแต่ละโอกาส เช่น เมื่อเด็กพูดว่า "ไป" อาจมีความหมายว่าให้ผู้ฟังออกไปต่าง ๆ หรืออาจหมายความว่า เด็กอยากออกไปเที่ยว ซึ่งสังเกตได้จากกิริยาท่าทางของเด็กที่ใช้ประกอบการพูดในขณะนั้น ชนิดของคำที่เด็กใช้พูดในระยะแรกนี้ประกอบด้วย คำนาม สรรพนาม กิริยา แต่อยู่ในขอบเขตจำกัด

3. ระยะเวลา หรือ Short sentence stage เป็นระยะระหว่างอายุ 3-5 ขวบ เด็กเริ่มคิดที่จะลองพูดคำที่รู้จัก วงศัพท์ของเด็กขยายมากขึ้น ซึ่งมีผลให้เด็กสามารถพูดโต้ตอบให้เข้าใจได้ ขั้นนี้เด็กสามารถใช้คำศัพท์ที่บอกลักษณะได้ เช่น คุณศัพท์บอกสี ขนาด จำนวน ความรู้สึก คี เลว ชน สิว และคำกิริยาวิเศษณ์ เช่น เด็หานี้ พุ่งนี้ เมื่อก่อนนี้ ที่นั่น ที่นี้ เร็ว ช้า รวมทั้งคำกิริยา ปิด เปิด ขึ้น ลง ฟรานซิส (Francis) ได้อ้างการศึกษาของ คลาร์ค (Clark) ที่ชี้ให้เห็นว่าในวัยนี้แสดงกิริยาอาการที่มีความหมายว่า ก่อน หรือหลัง พบว่า เด็กวัยนี้จะแสดงกิริยาของคำว่า ก่อน ได้ถูกต้อง และแสดงกิริยาของคำว่า ที่หลัง ไม่ถูกต้อง ประโยคในระยะนี้จะประกอบด้วยคำ 3-4 คำ

4. ระยะเวลา หรือ Complete sentence stage เป็นระยะระหว่างอายุ 5-8 เด็กในวัยนี้สามารถค้นคิดคำที่ตนรู้จักมาผูกเป็นประโยคยาว ๆ ได้ โดยที่เด็กเองก็เข้าใจในสิ่งที่

คนพูด ประโยคประกอบด้วยคำประมาณ 6-8 คำ ลักษณะประโยคถูกต้องตามรูปไวยากรณ์ที่ใช้อยู่ในชุมชนที่เด็กอาศัยอยู่ คำที่ใช้ในประโยคจะพบคำสรรพนาม บุพบท สันธาน และคำนำหน้านาม

5. ระยะปน เป็นระยะระหว่าง 6-8 ขวบ ความคิดของเด็กจะขยายออกไป ซึ่งทำให้การพูดของเด็กสับสนบ้างในบางครั้ง

6. ระยะโปร่ง เป็นระยะตั้งแต่ 9 ขวบขึ้นไป ความรู้เกี่ยวกับศัพท์ของเด็กขยายกว้างออกไป ทำให้สามารถคิดและเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้มากขึ้น เด็กเริ่มใช้ภาษาพูดได้อย่างคล่องแคล่ว ประโยคเพิ่มความซับซ้อนและมีความหมายมากขึ้นและกว้างขึ้น

แอรอน (Aaron, 1971) นักภาษาศาสตร์ได้ศึกษาและแบ่งขั้นตอนพัฒนาการทางภาษาพูดของเด็ก ไว้ 4 ขั้น ดังนี้

1. ขั้นการพูดเป็นคำ ๆ เดี่ยว (Single Word Stage) เริ่มตั้งแต่ 4 ถึง 12 เดือน คือ การพูดคำเดี่ยวแต่ให้ความหมายมากกว่าคำเดี่ยว เช่น นม หมายถึง ต้องการดื่มนม

2. ขั้นเริ่มพูดเป็นประโยค (Early Sentence Stage) เริ่มเมื่ออายุ 13 ถึง 27 เดือน แต่การใช้ประโยคยังไม่สมบูรณ์ ลักษณะประโยคจะมีเพียงคำนาม คำกริยา ส่วนคำวิเศษณ์ คำคุณศัพท์ คำสรรพนาม และคำสันธาน จะเกิดขึ้นน้อยหรือไม่มีเลย

3. ขั้นประโยคสั้น (Short Sentence Stage) เมื่อเด็กอายุ 4 ปี เด็กจะสามารถพูดประโยคได้ระดับใกล้เคียงกับผู้ใหญ่ รูปประโยคประกอบด้วยคำสรรพนาม คำนาม คำกริยา คำบุพบท คำสันธาน และคำนำหน้านาม เมื่อเด็กอายุ 6 ปี เด็กจะสามารถใช้แบบของประโยคได้ทุกรูปแบบ และจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงอายุประมาณ 9 ปีครึ่ง

ประจักษ์ ศรีสุคนานนท์ (2521) ได้เสนอพัฒนาการทางภาษาของเด็ก ตามลำดับอายุไว้ดังนี้

1. เด็กอายุ 9 ปี อ่านในใจมากกว่าอ่านออกเสียง ถ้าครูให้อ่านออกเสียงเรื่อย ๆ เด็กจะอ่านได้ช้ากว่าที่ควร ซึ่งมีอายุสูงขึ้นจะอ่านในใจมากขึ้น พูดคล่อง มีการสะกดเขียนดีขึ้น

2. เด็กอายุ 10-11 ปี อ่านเก่ง สะกดตัวคล่อง เพราะอวัยวะต่าง ๆ มีวุฒิภาวะมากขึ้น จำได้เก่ง สามารถจำประโยคยาว ๆ

3. เด็กอายุ 10-13 ปี เป็นวัยใช้ภาษามาก และความเข้าใจในคำพูดมีมาก คู่กับผู้ใหญ่โดยการเข้าใจสภาพได้ หุดคุษกับเพื่อนโดยใช้ภาษาที่คนถนัดได้เป็นอย่างดี อ่านตั้งแต่หนังสือเรื่องไปจนถึงเรื่องความยาว ๆ

วูด (Wood, 1976) ได้เสนอพัฒนาการในการใช้ประโยคของเด็กได้ 6 ชั้น ดังนี้

1. ชั้นคำที่คล้ายประโยค (Sentence like word) เกิดในช่วงอายุ 1 ถึง 2 ปี คือเด็กจะสื่อความหมายโดยใช้คำ ๆ เดี่ยว และใช้การออกเสียงประกอบท่าทาง

2. ชั้นปรับปรุง (Modification) เกิดในช่วงอายุ 1 ปีครึ่ง ถึง 2 ปี เด็กสามารถดัดแปลงคำ ๆ เดี่ยว เป็นประโยคสองคำที่มีความหมายเพิ่มขึ้น

3. ชั้นโครงสร้าง (Structure) เกิดในช่วงอายุ 2 ถึง 3 ปี เด็กสามารถตั้งคำถามและสร้างประโยคปฏิเสธ ประโยคเปรียบเทียบได้

4. ชั้นปฏิบัติการเปรียบเทียบ (Operation change) เกิดในช่วงอายุ 2 ปีครึ่ง ถึง 4 ปี มีการเปลี่ยนแปลงประโยคโครงสร้างพื้นฐานโดยจัดเรียงลำดับคำให้ดีขึ้น ทำให้เด็กสามารถสื่อสารได้ซับซ้อนขึ้น

5. ชั้นแยกแยะจำแนกประเภท (Categorization) เกิดในช่วงอายุ 3 ปีครึ่ง ถึง 7 ปี เด็กสามารถเรียบเรียงประโยคได้สละสลวยมากขึ้น เนื่องจากรู้จักหมวดหมู่คำมากขึ้น และสามารถแก้ไขประโยคที่มีความซับซ้อนขึ้น

6. ชั้นโครงสร้างซับซ้อน (Complex structure) เกิดในช่วงอายุ 5 ถึง 10 ปี เด็กจะใช้รูปประโยคที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น โดยมีการใช้คำสันธานเชื่อมประโยค

ลี และ รูบิน (Lee and Rubin, 1979) แบ่งพัฒนาการทางภาษาของเด็กตามเกณฑ์อายุโดยสังเขป ดังนี้

1. อายุ 0 ถึง 2 ปี เด็กจะเริ่มทดลองเล่นเสียงโดยการใช้นิ้วมือปาก ลิ้น สายเสียง กล้องเสียง ว่าถ้าทำให้ลมผ่านแล้วจะเกิดเสียงอะไรขึ้น และทดลองบังคับกล้ามเนื้อการพูดต่าง ๆ จนเกิดการพูดคำแรกซึ่งอยู่ในช่วงระหว่างอายุ 10 ถึง 18 เดือน โดยปกติเด็กจะเริ่มใช้ประโยค 1-2 คำได้ แต่ยังมีนิมิตใช้ภาษาท่าทางมากและชอบทำเสียงสูง ๆ ต่ำ ๆ

2. อายุ 2 ถึง 5 ปี ใช้คำที่มีความหมายมากขึ้น ลักษณะการพูดเริ่มคล้ายผู้ใหญ่ ใช้ประโยคยาวขึ้นและมีความหมายมากขึ้น มีการใช้คำและประโยคที่ซับซ้อนมากขึ้นในช่วงอายุ 4 ถึง 5 ปี

3. อายุ 5 ถึง 7 ปี ใช้ประโยคที่มีความซับซ้อนเด่นชัด สามารถอธิบายหรือบรรยายเหตุการณ์ รูปภาพ ได้อย่างมีความหมายมากขึ้น รู้จักใช้คำสันธานเชื่อมประโยค และอธิบายความคิดตัวเองได้

พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ (2521) ได้กล่าวว่าเด็กแต่ละคนจะมีแบบแผนของการพัฒนาภาษาไม่แตกต่างกัน จะมีลำดับขั้นตอนของความเจริญงอกงามเหมือนกัน แต่อัตราและประสิทธิภาพของพัฒนาการนั้นอาจแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น ความสามารถที่มีอยู่เดิม ความถนัด อัตราของการพัฒนา ประสบการณ์เดิม และความสนใจของเด็ก และยังสามารถแบ่งพัฒนาการทางภาษาเด็กเป็นขั้นตอน ดังนี้

1. การเปล่งเสียงออกมาก่อนการพูดภาษา (Prelinguistic utterance) ตั้งแต่แรกเกิด - 1 ปี ในระยะนี้เด็กเริ่มส่งเสียงร้อง การโต้ตอบอาจมีความหมายหรือไม่ก็มีก็ได้ แต่ส่วนมากจะเป็นการสื่อความรู้สึก เด็กเริ่มเล่นเสียง เริ่มจำคำง่าย ๆ ใกล้ตัว เช่น พ่อแม่ และบางครั้งเล่นเสียงเพื่อความเข้าใจของตนเองเท่านั้น แต่ไม่มีความหมายสำหรับผู้อื่น

2. การพัฒนาภาษาพูดในระยะเริ่มแรก (Early Linguistic development) อายุ 1-5 ปี เริ่มใช้ภาษาพูดเป็นประโยคง่าย ๆ เช่น แม่มา พ่อไป แต่ส่วนมากจะพูดคำเดียวที่เป็นคำนามก่อน เช่น แมว หมา นม ต่อมาจึงเป็นคำกริยาเกี่ยวกับการเคลื่อนไหว และคำคุณศัพท์ คำวิเศษณ์ สรรพนาม สันธาน บุพบท ตามลำดับ เมื่อเด็กเริ่มเข้าโรงเรียน ภาษาของเด็กจะเริ่มเป็นประโยค และฝึกทักษะในการออกเสียงมากกว่าอย่างอื่น

3. การพัฒนาการพูดในภายหลัง (Later linguistic development) อายุ 6-11 ปี ระยะนี้เด็กเริ่มเขียนคำศัพท์ และอ่านความหมาย เริ่มสนใจไวยากรณ์ เริ่มใช้ภาษาพูดในลักษณะรูปประโยคที่สมบูรณ์ และเริ่มเข้าใจคำและความหมายของคำมากขึ้น

4. การพัฒนาการสร้างประโยค (Development of syntax) อายุตั้งแต่ 11 ปีขึ้นไป เด็กเริ่มศึกษาไวยากรณ์อย่างแท้จริง และสามารถให้ภาษาได้ดียิ่งขึ้น

จะเห็นได้ว่า ชั้นของพัฒนาการทางภาษาอาจจะแตกต่างกันบ้าง ทั้งนี้ขึ้นกับการแบ่งประเภทของแต่ละบุคคล แต่อย่างไรก็ตามพัฒนาการทางภาษาของเด็กก็จะพัฒนาเป็นลำดับขั้น โดยในขวบปีแรกเริ่มจากการร้องไห้ การทำเสียงอ้อแอ้ การเล่นเสียง การทำเสียงสูงต่ำ จนกระทั่งสามารถพูดคำแรกได้ และเมื่อเด็กอายุมากขึ้น พัฒนาการทางภาษาของเด็กก็จะดีขึ้นตามระดับอายุ ร่วมกับบุคลิกภาพทางร่างกายทำให้การรับรู้ภาษาของเด็กพัฒนาเพิ่มขึ้นตามลำดับขั้น

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางภาษา

จากการศึกษาเอกสารตำราและงานวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางภาษาของเด็กมีสาเหตุมาจากสิ่งต่าง ๆ หลายประการ เช่น สิ่งแวดล้อม เพศ อายุ ระดับสติปัญญา ฯลฯ มาร์ตินและเบอร์น (Martin and Burns, 1959) ได้ศึกษาเรื่องระดับฐานะสังคม เศรษฐกิจ และการเลี้ยงดู เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางภาษา ดังนี้

1. เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง จะมีพัฒนาการทางภาษาสูงกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำกว่า เนื่องจากเด็กที่อยู่ในครอบครัวฐานะทางเศรษฐกิจสูงมีสิ่งกระตุ้นมากกว่า เช่น การได้รับความใกล้ชิดกับมารดา และโอกาสในการอ่านหนังสือ คู่มือที่สนใจมาก
2. เด็กที่อยู่ในสถานเลี้ยงเด็กกำพร้า จะมีพัฒนาการทางภาษาช้ากว่าปกติ

เฮอร์ลอค (Hurlock, 1978) ได้กล่าวถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อพัฒนาการทางภาษา ไว้ดังนี้ คือ

1. สุขภาพ เด็กที่มีสุขภาพดี เรียนรู้ที่จะพูดได้เร็วกว่าเด็กที่มีสุขภาพไม่ดี เนื่องจากพวกเขามีแรงจูงใจสูงที่จะเป็นสมาชิกของสังคม และเพื่อติดต่อกับสมาชิกในกลุ่ม
2. สติปัญญา เด็กที่มีระดับสติปัญญาสูง เรียนรู้ที่จะพูดได้เร็วกว่า และแสดงเกณฑ์ทางภาษาเหนือกว่าเด็กที่มีระดับสติปัญญาต่ำ
3. ฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจ เด็กที่มีฐานะเศรษฐกิจสูง เรียนรู้ที่จะพูดเร็วกว่า แสดงออกได้ดีกว่า และพูดคุยได้มากกว่าเด็กที่มาจากกลุ่มฐานะเศรษฐกิจต่ำ
4. ความต้องการในการติดต่อสื่อสาร เด็กที่มีความต้องการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่นสูง เป็นแรงจูงใจให้เด็กเรียนรู้ที่จะพูด ยิ่งมีความเต็มใจมากกว่าเท่าใดก็จะเรียนรู้ได้มากเท่านั้น

5. การกระตุ้น เด็กที่ถูกกระตุ้นให้พูดคุยและส่งเสริมให้มีการตอบสนอง เร็ยเรียนรู้ที่จะพูดได้เร็วกว่าและดีกว่า

6. การพบปะกับกลุ่มเพื่อน เด็กที่พบปะกับกลุ่มเพื่อนยิ่งมากเท่าใด ก็ต้องการจะเป็นที่ยอมรับในการเป็นสมาชิกในกลุ่มเพื่อนมากเท่านั้น ทำให้เกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้ที่จะพูดสูง

7. บุคลิกภาพ เด็กที่ปรับตัวดี มีแนวโน้มที่จะพูดได้ดีกว่าทั้งด้านคุณภาพและปริมาณเมื่อเทียบกับเด็กที่ปรับตัวได้ไม่ดี

ศรีสา นิยมธรรม และประภัสสร นิยมธรรม (2523) กล่าวว่า ถึงแม้ว่าเด็กทุกคนจะมีพัฒนาการด้านการพูดไปในทำนองเดียวกัน แต่ก็ยังมีความแตกต่างกันในด้านอัตราการพัฒนาการ ขนาดและคุณภาพของคำศัพท์ ตลอดจนความถูกต้องของการออกเสียงในทุกระดับอายุ องค์ประกอบสำคัญที่ทำให้สิ่งเหล่านี้แตกต่างกัน ได้แก่

1. สุขภาพ การเจ็บป่วยเรื้อรังในช่วงสองปีแรกของชีวิต มักทำให้การเริ่มพูด และการรู้จักใช้ประโยคช้าไป ทั้งนี้เพราะการเจ็บป่วยที่รุนแรงจะทำให้เด็กถูกตัดขาดจากการคบค้ากับเด็กอื่น ๆ ซึ่งมีผลให้พัฒนาการทางภาษาล่าช้าลงไป นอกจากนี้การเจ็บป่วยก็ทำให้เด็กไม่อยากพูดจากับใคร ส่วนเด็กที่มีความบกพร่องทางอวัยวะที่เกี่ยวข้องกับการพูด เช่น หูหนวก ปากแหว่ง เพดานโหว่ ก็มีผลเสียต่อพัฒนาการทางภาษาเช่นกัน

2. สติปัญญา ความสัมพันธ์ระหว่างสติปัญญาและภาษาพูดนั้นเกี่ยวเนื่องกันอย่างเด่นชัดจนบ่อยครั้งที่ผู้วางภาษาพูดของเด็กเป็นเครื่องชี้ถึงระดับสติปัญญา ข้อเท็จจริงนี้ไม่เพียงแต่จะปรากฏในระยะเริ่มพูด เริ่มเข้าใจภาษาเท่านั้น หากคลมไปถึงจำนวนคำศัพท์ที่เด็กจะเรียนรู้ในระดับอายุต่าง ๆ ตลอดวัยเด็ก จากการศึกษาเด็กที่พิการทางสมองพบว่า หนึ่งในสามของเด็กพวกนี้สามารถพูดจาได้อย่างปกติ แต่สติปัญญายิ่งต่ำเท่าใดภาษาพูดก็ยิ่งเลวเท่านั้น ส่วนเด็กที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดนั้น พบว่ามีความสามารถทางภาษาดีเยี่ยม ทั้งในด้านจำนวนคำศัพท์ ตลอดจนความถูกต้องของการใช้ภาษา

3. ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม พบว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ จะมีพัฒนาการทางภาษาล่าช้ากว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูง ทั้งนี้อาจเกี่ยวเนื่องไปถึงความแตกต่างด้านสติปัญญาและโอกาสที่จะได้เรียนรู้

4. เพศ ในช่วงปีแรกของชีวิต ยังไม่มีความแตกต่างระหว่างเพศในการพูดให้ปรากฏ จนกระทั่งเริ่มปีที่สองความแตกต่างนี้จึงเริ่มแสดงให้เห็น โดยเด็กผู้หญิงเริ่มแสดงการใช้เสียงพูดได้เร็วกว่า เด็กผู้ชายจะเริ่มพูดได้ช้ากว่าเด็กผู้หญิง ประโยคที่พูดก็มักจะสั้นกว่า และผิดไวยากรณ์มากกว่า ความเข้าใจคำศัพท์นั้นน้อยกว่า การออกเสียงก็ถูกต้องน้อยกว่า ความแตกต่างอันนี้จะยิ่งปรากฏชัดเมื่อเด็กโตขึ้น ด้วยเหตุนี้เมื่อพิจารณาถึงความบกพร่องทางการพูดจึงพบว่า เด็กผู้ชายมักมีปัญหามากกว่าเด็กผู้หญิง

5. ความสัมพันธ์ในครอบครัว ความสัมพันธ์ที่กระชับระหว่างพ่อแม่ลูก ย่อมช่วยให้เกิดพัฒนาการทางภาษาได้ง่ายขึ้น ตรงข้ามหากความสัมพันธ์ไม่ดี ไม่เพียงแต่จะทำให้พัฒนาการทางภาษาล่าช้าไป แต่ยังก่อให้เกิดความบกพร่องทางการพูดด้วย เช่น การพูดติดอ่าง พูดไม่ชัด ฯลฯ จากการศึกษาเด็กในสถานเลี้ยงดู และเด็กกำพร้า พบว่า ทารกในสถานเลี้ยงดูเด็กจะร้องไห้มากกว่าเด็กที่เลี้ยงอยู่ที่บ้าน เด็กพวกนี้จะเล่นเสียงน้อยกว่าจึงส่งผลให้มีพัฒนาการทางภาษาล่าช้า ทั้งนี้เนื่องจากเด็กพวกนี้ขาดความสัมพันธ์ส่วนตัวกับแม่หรือคนเลี้ยง

6. การพูดหลายภาษา การเรียนภาษาสองภาษาขึ้นไปพร้อม ๆ กัน มักทำให้เกิดความสับสนเพราะต้องเรียนรู้คำศัพท์ และหลักไวยากรณ์ของภาษานั้น ๆ ไปด้วย ผลก็คือเด็กจะพูดช้าและต้องใช้ความคิดตลอดเวลา ว่าควรพูดอย่างไรในโอกาสไหน เด็กที่ถูกเลี้ยงมาในสภาพแวดล้อมของการพูดสองภาษาจะบกพร่องในการพัฒนาด้านภาษา เด็กที่จะเรียนได้มักเป็นเด็กที่มีความสามารถทางภาษาเป็นพิเศษเท่านั้น การให้เด็กเรียนสองภาษาในขณะที่เด็กยังไม่พร้อม จึงก่อให้เกิดปัญหายุ่งยากในการปรับตัวแก่เด็กมากกว่าที่จะให้เด็กเรียนภาษาเดียว เมื่อเด็กไม่อาจพูดติดต่อกับใครได้ตั้งใจปรารถนา

ประจวบศิริ ศุภะสุนานนท์ (2521) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางภาษาของเด็ก ไว้ดังนี้

1. เพศ เด็กหญิงมักมีความสามารถเหนือกว่าเด็กชายในด้านการใช้ศัพท์ การออกเสียง จำนวนคำศัพท์ในการพูด จนถึงอายุประมาณ 10 ปี

2. ขนาดและโครงสร้างของครอบครัว ลูกคนเดียวมักใช้เวลาส่วนใหญ่กับผู้ใหญ่ในระหว่างวัยเด็ก จึงมีความสามารถในการใช้ภาษาเหนือกว่าเด็กที่มีพี่น้องหลายคนและลูกฝาแฝดมีพัฒนาการทางด้านภาษาพูดช้าเล็กน้อย เนื่องจากลูกแฝดจะใช้ภาษาส่วนตัวเฉพาะระหว่างกันและกัน

3. ชั้นของเศรษฐกิจ เด็กจากครอบครัวที่อยู่ในเศรษฐกิจสังคมต่ำ มีคำศัพท์ที่น้อยกว่า อ่านหนังสือได้ช้ากว่า การออกเสียงน้อยกว่าเด็กจากครอบครัวชั้นกลาง จากการที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมต่ำ ๆ ร่วมกับสิ่งแวดล้อมที่ขาดแคลน จะทำให้เด็กเลียนแบบสำเนียงการพูดที่ไม่ถูกต้องตามมาตรฐานของภาษา

4. การขาดโอกาสที่จะพบกับผู้ใหญ่ เด็กที่ถูกเลี้ยงในสถานสงเคราะห์เด็กและในโรงพยาบาล จะพัฒนาทักษะทางการใช้ภาษาได้ช้ากว่าส่วนเฉลี่ยของเด็กที่มีอยู่ในสถานสงเคราะห์

5. เด็กที่ใช้ภาษาปนกัน 2 ภาษา (Bilingualism) เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูในบ้านที่พูดได้ 2 ภาษา มักจะใช้ภาษาพูดอย่างถูกต้องตามมาตรฐานได้ช้า เช่น เด็กลูกจีนพยายามพูดภาษาไทยไม่ได้ดี เมื่อเข้าเรียนชั้นประถมศึกษาตอนต้น

จากที่กล่าวมานี้พอสรุปได้ว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางภาษาของเด็ก คือ เพศ ความสัมพันธ์ทางครอบครัว เศรษฐกิจ และสังคมที่เลี้ยงดูเด็กจะมีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางภาษาของเด็ก กล่าวคือ เด็กที่อยู่ในครอบครัวที่ทุกคนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด และมองเห็นความสำคัญของการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน และมีปัจจัยเพียงพอที่เอื้อต่อการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ ก็ย่อมทำให้เด็กมีโอกาสพบปะสนทนากับบุคคลต่าง ๆ อยู่เสมอ ทำให้เด็กได้มีโอกาสรู้อู้อ่าใหม่ ๆ และการฝึกใช้คำใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลา ซึ่งจะรวมถึงสภาพแวดล้อมรอบตัวเด็ก เช่น หนังสือของเล่น วิทยุ โทรทัศน์ ก็เป็นสิ่งที่เราที่มีผลต่อพัฒนาการทางภาษาของเด็กด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดในระดับประถมศึกษา ยังไม่ได้รับความสนใจ ทำให้งานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ไม่มากนัก มีงานวิจัยของต่างประเทศซึ่งมีนักการศึกษาให้ความสนใจและทำการศึกษาวิจัยไว้ ผลจากการศึกษาวิจัยเหล่านี้จะมีประโยชน์ต่อการเรียนการสอนศิลปศึกษา ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ซีเฟลด์ (Seefeld, 1979) ได้ศึกษาผลของโปรแกรมการฝึกการรับรู้เรื่องพื้นผิว (Texture) ของงานศิลปะในเด็กชั้นอนุบาล ซึ่งทำการทดลองกับนักเรียนโรงเรียนอนุบาลในสหรัฐอเมริกา จำนวน 60 คน โดยแบ่งนักเรียนออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลอง 1 กลุ่มทดลอง 2 และกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 20 คน กลุ่มทดลอง 1 ได้รับการฝึกจากโปรแกรมการฝึกและควบคุมการสอนโดยครูศิลปะ ซึ่งไม่เคยสอนในโรงเรียนอนุบาล โดยจะฝึกเด็กอาทิตย์ละ 1 ครั้ง ครั้งละ 40 นาที ในห้องเรียนศิลปะ กลุ่มทดลองที่ 2 ได้รับการฝึกตามโปรแกรมการฝึกเป็นเวลา 20 อาทิตย์ติดต่อกันครั้งละ 40 นาที ในห้องเรียนปกติ โดยครูสอนชั้นอนุบาล และนักเรียนกลุ่มควบคุมไม่ได้รับการฝึกจากโปรแกรมการฝึก สำหรับโปรแกรมการฝึกการรับรู้เรื่องพื้นผิวของงานศิลปะจะเป็นการฝึกเกี่ยวกับการฝึกสังเกตพื้นผิว การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ และการใช้คำพูดในการอธิบาย การตีความ และการวิเคราะห์ผลงานศิลปะ บทเรียนทั้งหมดในโปรแกรมการฝึกจะเป็นการแนะนำคำศัพท์ที่เกี่ยวกับพื้นผิวของงานศิลปะที่ขรุขระและอ่อนนุ่ม และเพิ่มกิจกรรมเกี่ยวกับการสัมผัสและความรู้สึก ในการทดลองจะมีการสอบก่อนฝึก และสอบหลังฝึกนักเรียนทั้งสามกลุ่ม โดยใช้ The Boehm Test of Basic Concepts ซึ่งสอบทั้งการวาดภาพและการพูดอธิบายภาพงานศิลปะ และนำผลทั้งการวาดภาพและการพูดอธิบายภาพงานศิลปะมาวิเคราะห์ ผลการทดลองพบว่ากลุ่มทดลองทั้งสองกลุ่มมีคะแนนหลังการฝึกสูงกว่าคะแนนก่อนการฝึกมาก และสูงกว่ากลุ่มควบคุมทั้งคะแนนการวาดภาพและคะแนนการพูดอธิบายภาพงานศิลปะ และผลการทดลองพบว่าไม่มีความแตกต่างของกลุ่มการทดลองทั้งสองกลุ่ม

ดักลาส สวอท์ซ และ เทเลอร์ (Douglas Schwartz and Taylor, 1981) ได้ทำการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ของรูปแบบความคิดของนักเรียนชั้นอนุบาล กับวิธีการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูด โดยการทดสอบกับนักเรียนชั้นอนุบาล โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มอายุ คือ 3 ปี 4 ปี และ 5 ปี เครื่องมือที่ใช้ คือ The Acuff and Sieber-Suppes Manual (ASM) สำหรับตรวจสอบการพูดจากการอธิบายและตีความภาพงานศิลปะ และ Embedded Figures Test (EFT) สำหรับตรวจสอบรูปแบบความคิดของนักเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการทดสอบ คือ ภาพงานศิลปะจำนวน 3 ภาพ ซึ่งเป็นภาพสี่ การทดสอบจะทดสอบทีละคนโดยให้นักเรียนดูภาพงานศิลปะทีละภาพ และถามคำถาม หลังจากนั้นนำคำพูดของนักเรียนมาตรวจสอบกับ (ASM) ส่วน (EFT) จะทดสอบนักเรียนหลังจากการทดสอบด้วยการดูภาพศิลปะแล้ว ผลการทดสอบพบว่ารูปแบบความคิดกับวิธีการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดมีความสัมพันธ์กันในนักเรียนอายุ 5 ปี

ส่วนในกลุ่มอายุ 3 ปี และ 4 ปี ไม่พบความสัมพันธ์ดังกล่าว

โตนอฟริโอ และโนไดน์ (Onofrio and Nodine, 1981) ได้ศึกษาเรื่องการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดของเด็ก โดยศึกษาเด็กจำนวน 15 คน ช่วงอายุระหว่าง 4 ปี ถึง 15 ปี จากการทดสอบเด็กในการดูภาพงานศิลปะจำนวน 4 ภาพ และถามเด็กในการดูภาพแต่ละภาพ จากชุดคำถามซึ่งสร้างขึ้น และนำคำตอบของเด็กมาวิเคราะห์ตามระดับขั้นสูงที่วิเศษตามทฤษฎีของพาร์สัน (Parson, 1977) ผลการวิจัยพบว่า เด็กจะสามารถพัฒนาการตอบสนองต่องานศิลปะ ซึ่งก็คือการรับรู้ความงามทางศิลปะนั้นในระดับขั้นแรกจะต้องมีความชื่นชมเสียก่อน แล้วจึงนำไปสู่การประเมินคุณค่าของภาพงานศิลปะ แต่ทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับประสบการณ์เดิมของเด็กอีกด้วย และนอกจากนี้ยังศึกษาหลักเกณฑ์ในการวัดคุณค่างานศิลปะของเด็ก ซึ่งพบว่า เด็กที่มีอายุมากจะใช้หลักเกณฑ์ในการตัดสินผลงาน แต่ในเด็กเล็กจะพบว่าส่วนมากใช้อารมณ์ในการตัดสินผลงาน เด็กจะเข้าใจมุมมองผลงานของศิลปินมากขึ้นตามอายุของเด็ก และจะใช้ความรู้ต่าง ๆ มาช่วยพิจารณาความชอบหรือไม่ชอบงานศิลปะขั้นนั้น ๆ

การตอบสนองงานศิลปะโดยการพูด มีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับการรับรู้ทางสายตาเกี่ยวกับภาพ เพราะนั่นคนจะรับภาพหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่เราเห็นแล้วรายงานไปยังสมอง เพื่อให้สมองแปลความหมายของภาพหรือสัญลักษณ์เหล่านั้นออกมา ถ้าหากภาพหรือสัญลักษณ์เหล่านั้นสื่อความหมายไม่ตีพอ ก็จะมีผลทำให้สมองแปลความหมายจากภาพหรือสัญลักษณ์ผิดไปจากจุดมุ่งหมายที่ผู้สร้างต้องการส่ง ซึ่งมีผู้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการรับรู้ทางสายตาไว้ ดังนี้

เฟลด์แมนน์ (Feldmann., 1961 : 1084-1085) ได้ศึกษาวิจัยพบว่า การรับรู้ทางสายตาของเด็กจะค่อย ๆ พัฒนารับรู้ตามอายุ และจากการที่เด็กแต่ละคนมีพัฒนาการด้านการรับรู้ทางสายตาไม่เท่ากัน จึงอาจเป็นผลทำให้เด็กมองเห็นและแปลความหมายของภาพได้ไม่เท่ากัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของยู (Yoo, 1984 : 41-43) ที่พบว่า องค์ประกอบทางด้านอายุ สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความสามารถในการรับรู้เนื้อหา ชาวสารจากภาพและมีแนวโน้มพัฒนาไปตามระดับอายุของคน และดังที่ กอสนัล (Goins, 1958 : 87) ทำการศึกษาความสามารถในการมองภาพของเด็ก พบว่าเด็กมองภาพไม่เท่ากัน บางคนสามารถมองเห็นรูปร่างส่วนรวมของภาพ ขณะเดียวกันก็สามารถดึงเอารายละเอียดต่าง ๆ ออกมาจากส่วนรวมของภาพได้ ส่วนบางคนสามารถมองเห็นส่วนรวม ๆ ของภาพ แต่ไม่สามารถดึงเอารายละเอียดต่าง ๆ ออกมาจากภาพได้ และบางคนสามารถมองเห็นเฉพาะเพียงรายละเอียดส่วนใดส่วนหนึ่งเท่านั้น

จากงานวิจัยดังกล่าวจะเห็นได้ว่าเด็กมีความแตกต่างกัน ครูจึงควรศึกษาถึงธรรมชาติ ความต้องการและพื้นฐานของเด็กเสียก่อน รวมทั้งภาพที่จะนำมาใช้เพื่อการศึกษา เพื่อจะได้ให้ความรู้แก่เด็กได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ

นอกจากการรับรู้ภาพของเด็กแล้ว พัฒนาการทางภาษายังมีผลต่อการตอบสนองงาน ศิลปะโดยภาพของเด็กด้วย ดังงานวิจัยต่อไปนี้

แซม (Sam, 1963) ได้ศึกษาพัฒนาการทางภาษาด้านความซับซ้อนของประโยค และความหมายของประโยคในนักเรียนเกรด 5-8 ตามเพศ ชั้นเรียน และที่อยู่อาศัย พบว่า นักเรียนที่มีแหล่งที่อยู่ต่างกันจะมีพัฒนาการทางภาษาต่างกัน และนักเรียนที่มีเพศต่างกันจะมีพัฒนาการทางภาษาต่างกัน

เฮเลน (Helen, 1981) ได้ศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการทางภาษา พบว่า เด็กหญิงจะมีพัฒนาการทางภาษาเร็วกว่าเด็กชายในช่วงแรก ๆ ของชีวิต ในด้านคำศัพท์ และการออกเสียง ส่วนในเรื่องของไวยากรณ์ไม่มีความแตกต่างกันจนกว่าจะเข้าสู่วัยรุ่น

ส่วนา พรพัฒน์กุล (2513) ได้ศึกษาพัฒนาการทางถ้อยคำของนักเรียนในโรงเรียนสามัญระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 และ 3 พบว่า นักเรียนมีพัฒนาการทางถ้อยคำและผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการดีที่สุด และเด็กหญิงมีพัฒนาการทางถ้อยคำดีกว่าเด็กชาย

จากงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่านักเรียนมีความสามารถทางด้านภาษา และการใช้ภาษาแตกต่างกัน